

Een nieuw zonnetje

Ouderennetwerken in Oud-Mathenesse
& Het Witte Dorp

Een nieuw zonnetje

Ouderennetwerken in Oud-Mathenesse
& Het Witte Dorp

Inhoud

Het verhaal van de opbouwwerker	
De rode draad	4
Opkomend sociaal isolement	6
Opbouwwerk in uitvoering	8
Een nieuw zonnetje	14
De wet van de olifant	18
Enkele slotopmerkingen	24
Toetje	
Project ouderennetwerken in Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp	25
Het verhaal van de ouderen	
Jeu de boulesclub	5
Telefooncirkel	7
Robbeneiland	9
Tipsters woonomgeving	11
Cultureel eruit	13
Vrolijke noot	15
De Omroeper	17
Ouderenniddagen	19
Interviews met professionals	
Rijker door samenwerking	22
De nuttige tegenhanger	22
Stapjes en nog meer stapjes	27

Voorwoord

De netwerken van ouderen in Oud-Mathenesse in Rotterdam zoals beschreven in dit boekje laten zien hoe netwerken in de praktijk werken en wat de bijdragen van het opbouwwerk daaraan zijn geweest.

Het is een lezenswaardig produkt dat over processen van sociale relativering gaat.

Het past in deze tijd van individualisering, fragmentatie van relaties en toenemende vergrijzing.

Anekdoten (letterlijk volgens van Dale 'mededeling van een kenschetsende bijzonderheid') en professionele reflexies wisselen elkaar op een leerzame manier af.

Zo wordt maar weer eens duidelijk dat zonder vakkundig begeleide processen geen produkten van betekenis kunnen ontstaan.

Het begrip netwerken en hun mogelijke betekenis voor opbouwwerkpraktijken duikt in Nederland op in een publikatie van Koos Vos e.a. ('Netwerken', NIIMO, 1985). Volgens Vos zijn er, vrij weergegeven, de volgende kenmerken van netwerken waaraan het opbouwwerk zou kunnen bijdragen.

Het leggen van verbindingen en relaties door de vorming van 'knooppunten'. Dat kunnen mensen, plekken of activiteiten zijn waar 'draadjes' bij elkaar komen. Dat gaat niet vanzelf, maar vraagt een bepaalde sociale 'verwerkingscapaciteit'.

Er is geen hiërarchie tussen de knooppunten onderling. Een netwerk wordt door niemand van boven af geregeld.

Er zijn wel verschillen in posities. De een kan meer verwerken dan de ander.

In een netwerk is beweging tussen knooppunten en posities.

Een netwerk kan ontstaan, maar ook bewust worden nagestreefd en gemaakt.

Dit laatste proces kan het opbouwwerk initiëren en ondersteunen.

De beschrijving van de ouderennetwerken in Oud Mathenesse in dit boekje zou een goede aanleiding kunnen zijn om de kenmerken van netwerken eens opnieuw en op een eigentijdse manier onder de loep te nemen.

Prof. Dr. Cees de Wit.

Hoogleraar wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk,
Erasmus Universiteit Rotterdam

De rode draad

In Oud-Mathenesse bouwen bewonersorganisatie en welzijnsinstellingen in eendrachtige samenwerking zogeheten ouderennetwerken op. In deze brochure wordt dit door zowel ouderen als de opbouwwerker toegelicht.

Via interviews doen ouderen uit de doeken wat ouderennetwerken precies zijn. Telkens brengen ze een aantrekkelijke activiteit in beeld. Geen actie of vergadering, maar bijvoorbeeld een zangkoor. Rond dat zangkoor ontstaat haast als vanzelf een nieuw sociaal netwerk van enthousiaste en actieve ouderen. Sommige interviews staan ook stil bij het betere contact tussen ouderen en professionals dat in het kielzog van deze netwerken ontstaat en allerlei interessante neven-effecten mogelijk maakt, van een snellere problemsignalering tot een betere aanspreekbaarheid van ouderen om zelf ook de handen uit de mouwen te steken om de eigen woon- en leefsituation te verbeteren.

Verspreid over deze brochure komen acht ouderennetwerken aan bod:

- **Jeu de boules club**
Club van ouderen die wekelijks dit Franse balspel in het wijkparkje van Oud-Mathenesse beoefent.
- **Robbeneiland**
Gezellige middagen die regelmatig op het binnenterrein van het Robbeneiland, de ouderenflat van het Witte Dorp, plaatsvinden.
- **Telefooncirkel**
Onderling alarmsysteem van en voor ouderen met veel aandacht voor onderling contact.

- **Vrolijke noot**

Het zangkoor van ouderen en de open zangmiddagen.

- **Cultureel eruit**

Gezamenlijke uitstapjes van ouderen naar theater, tentoonstelling of andere culturele uitingen.

- **Tippers voor de woonomgeving**

Een seniorenenvariant op het Rotterdamse 'Eye-eye' project: signalering van klachten over stoep en groen.

- **Ouderennmiddagen**

Grote ontmoetingsbijeenkomsten waarop ouderen door middel van talkshows of tentoonstellingen ook bezig zijn met belangrijke onderwerpen in hun woon- en leefomgeving.

- **Omroeper**

Het mededelingenblad c.q nieuwsbrief over de ouderennetwerken, gemaakt door ouderen.

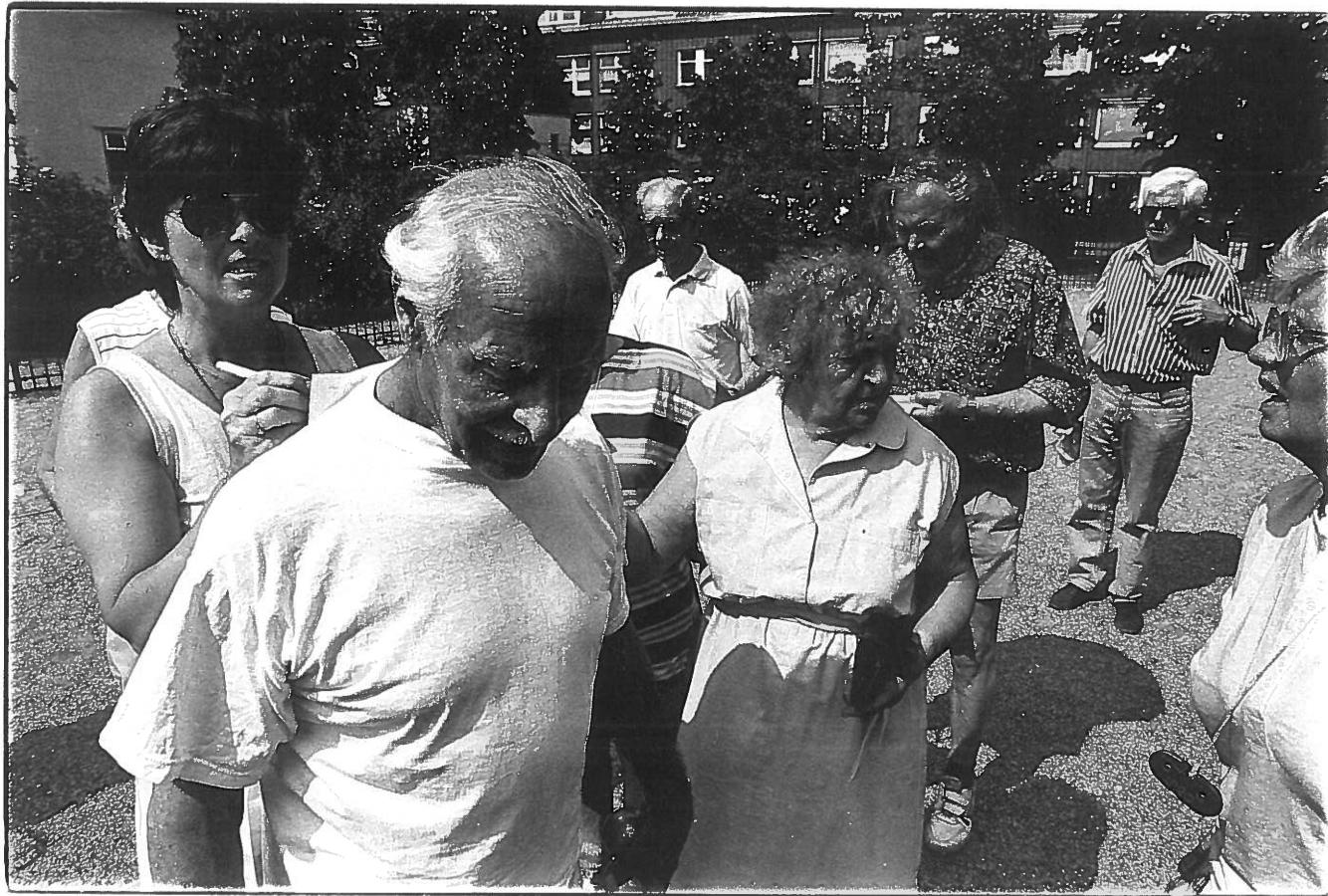
De lezer die geen behoefte heeft aan een opbouwwerkverhaal kan zich tot deze interviews beperken. Wie wel in dat verhaal geïnteresseerd is, leest dat ouderennetwerken een uitdrukking zijn van een sterke oriëntatie van het opbouwwerk op samenlevingsopbouw. De netwerken zijn namelijk bedoeld om tegengas te geven aan het opkomend isolement van ouderen in Oud-Mathenesse, een wijk die in sociaal opzicht sterk aan het veranderen is. Verder zijn ze ook te zien als een correctie op het belangen- èn het probleengericht opbouwwerk. Ervaringen daarmee in het veranderende Oud-Mathenesse werden steeds moeizamer.

Het verhaal van de opbouwwerker gaat over Oud-Mathenesse. Het Witte Dorp komt in deze brochure zijdelings (zie interview 'Robbeneiland') aan bod. Hoofdstukken 1 en 2 schetsen de achtergronden van de ouderennetwerken in Oud-Mathenesse. Het opkomend sociaal isolement van ouderen wordt in hoofdstuk 1 geschetst en de ervaringen met het gangbare opbouwwerk, vanzelf toegespitst naar ouderen, komen in hoofdstuk 2 aan de orde.

In de hoofdstukken 3 en 4 komen de ouderennetwerken zelf aan bod. De 'methode' wordt in hoofdstuk 3 beschreven en hoofdstuk 4 staat stil bij de ontwikkeling van de vereiste samenwerking in Oud-Mathenesse, welke nodig was en is om de netwerken ook daadwerkelijk op te bouwen. Met enkele slotopmerkingen (hoofdstuk 5) wordt een tussenbalans opgemaakt van de resultaten van de ouderennetwerken.

Voor de echte fijnproever volgt nog een toetje, bestaande uit verdere informatie over dit project in Oud-Mathenesse.

De schrijver dezes biedt overigens zijn excuses aan voor het feit dat hij alle ouderen van Oud-Mathenesse op één hoop heeft gegoooid. Hij wist geen andere manier om trends in Oud-Mathenesse zichtbaar te maken. Ook zijn toevlucht tot zwart-wit benaderingen van de verschillende aanpakken van het opbouwwerk is een bewuste keuze om niet door nuanceringen de inhoud van het verhaal te ontkrachten.■

Jeu de boules club

interview

Frans van den Oever (64, gehuwd) en Dien van der Bosch (70, alleenstaand) behoren tot het twintigtal ouderen en enkele jongeren dat jeu de boules speelt in het wijkparkje. Frans: "De baan lag er al een tijdje maar werd nauwelijks gebruikt. In 1990 organiseerde de wijkwinkel een toernooi met wijn, kaas en accordeonmuziek. Uit dat zetje is toen de club geboren. Nou ja, club...we doen niet aan lidmaatschap en hebben geen strakke regels. Het draait zo al twee jaar en met succes." Dien kijkt altijd met plezier naar de maandagen en donderdagmiddag uit: "Dan spelen we. Ook 's winters, als het weer tenminste meeziit. Het is hartstikke leuk, vooral het contact. Ik heb het gevoel alsof ik twintig kennissen erbij heb. Ik vind het ook leuk dat er een paar jongeren meedoen. We doen ook aan verjaardagen als je 70 of 75 bent geworden. Dan halen we geld op voor een aardigheidje. Nee bah, we overlopen elkaar niet." Maar blijkbaar is het contact wel zo intensief dat Dien binnenkort voor het eerst sinds jaren weer op vakantie gaat: "Ja, met een vrouw die ik van het jeu de boules ken. We gaan naar Hongarije. Alleen was ik nooit gegaan." Frans: "Jeu de boules is een prima spel voor ouderen. Het is niet vermoeiend en met een magneet aan een touwtje kun je de ballen van het grind vissen. Dan hoef je niet te bukken." De club speelt recreatief maar organiseert niettemin eenmaal per jaar een competitie die tien weken duurt. "Daarmee brengen we wat extra leven in de brouwerij. We sluiten de competitie af met een gezellige middag. Iedereen krijgt dan een prijsje. Ook de uitwedstrijdjes tegen Spangen en Hoogvliet waren een leuke afwisseling", zegt Frans. De club, die een attractie in het wijkparkje is, doet vrijwel alles zelf. De baan wordt per toerbeurt geharkt. Het slot op het hek werd verstevigd om honden en fietsers buiten de poort te houden. En onlangs werden er

twee kleine bankjes gemaakt om tijdens het spel even te kunnen uitrusten. "Nou nog een overkapping", grapt Dien, "dan kunnen we ook spelen als het regent." "Ja, dat kopen we van die Opzoomerzege die we als beloning van het stadhuis kregen", reageert Frans lachend. Dien is blij met Frans. "Hij is onze leider. Nee, nou niet bescheiden doen. Als er een meningsverschil is, dan zorgt Frans dat het direct uitgepraat wordt. Eén woord van hem is genoeg om een moppenpartijtje te stoppen en verder te gaan met het spel. Hij heeft overwicht." Frans gaat gewoon verder: "In het dienstencentrum (pal naast de baan, red.) kunnen we terecht voor koffie en toilet. Onze bankjes worden daar ook opgeslagen."

De club wordt echter ondersteund door de wijkwinkel en over en weer vinden dus bezoekjes plaats. Dan komen de boulers in de wijkwinkel om te vergaderen, om bij te praten of wat te regelen en af en toe komen de wijkwinkellui naar het boulen kijken. Frans: "Zo leer je elkaar kennen. We praten over alles, de club, de wijk. We maken gekheid en soms zijn we serieus. Anderhalf jaar geleden zijn we met de club meegegaan met Actie Zeepbel (actie t.b.v. voortgang stadsvernieuwing, red.). 200 Bewoners zongen toen op het stadhuis het actielied 'I'm forever blowing bubbles'. Dat was een belangrijke actie. Ja, door dat boulen kom je nog eens ergens." Het gesprek gaat verder over de veranderingen in Oud-Mathenesse. Frans merkt op dat veel ouderen zich terugtrekken in hun woning uit angst voor confrontaties met de nieuwkomers, jongeren, buitenlanders, in de buurt. Dien woont aan een singel en heeft geen last van haar buren, want die heeft ze ook nauwelijks. "Om de hoek, in de Hulkstraat, woont zo'n ma Flodder die vuilniszakken van het balkon kiepert en naar beneden schreeuwt. Maar ik kijk niet uit op haar, maar op de eendjes. Eenzaam? Welnee, ik ben geen zielepiet. Ik ben wel bang om ooit te vereenzamen. Daarom doe ik nu mee aan jeu de boules."

Opkomend sociaal isolement

Ouderennetwerken pogen een antwoord te zijn op het opkomend sociaal isolement van ouderen in Oud-Mathenesse. Uiteenlopende oorzaken, van wijk tot maatschappij, liggen aan dit isolement ten grondslag.

1. Een schets

Sinds de jaren tachtig is Oud-Mathenesse ontdekt door jonge huishoudens tot pakweg 35 jaar. Oud-Mathenesse is aantrekkelijk. Het aanbod van huur- en vooral koopwoningen (horizontale verkoop) is goedkoop en makkelijk toegankelijk. De nieuwkomers nemen de open plaatsen in van wegtrekkende ouderen en gezinnen. Oude- ren moeten voor een traploos flatje veelal noodgedwongen naar elders verhuizen. En gezinnen schuiven na verloop van tijd meestal door naar het ruime aanbod van eengezinswoningen aan de rand van de stad.

Het dorpsachtige Oud-Mathenesse wordt door deze markt-ontwikkelingen 'opengebroken' en allerlei stedelijke invloeden doen daardoor versneld hun intrede in de wijk. Het gros van de ouderen beleeft dit niet als een verrijking. Vertrouwde sociale verbanden brokken af en tegelijkertijd worden ouderen geconfronteerd met een sterkere individualisering. In de uiteenlopende leefstijlen en culturen van de nieuwkomers herkent men zich meestal niet, laat staan in de veranderingen die dat op de trap, in de straat en in de buurt tot gevolg heeft. Zo groeit in Oud-Mathenesse de anonimiteit, is er een grotere doorstroming, lopen normen meer uiteen en nemen onderlinge fricties toe. Met lede ogen zien ouderen toe hoe de rust in hun domein wordt verstoord.

Sociale verbanden brokkelen af, wor-

den niet meer automatisch vernieuwd en de omgeving verandert. Ouderen dreigen daardoor te vereenzamen in 'de wijk van hun leven', zeker als er ook persoonlijke omstandigheden, zoals gezondheidsproblemen of verlies van de partner, in het spel zijn. Symptomen van dit groeiend isolement zijn: onrust en onzekerheid, gevoelens van onveiligheid, defensieve opstelling naar de veranderende omgeving, verkleining van de leefwereld tot de woning en de directe dagelijkse zorgen en tenslotte het afnemen van belangrijke (sociale) vermogens. Een ander gevolg van de wegvalende verbanden is de steeds grotere afhankelijkheid van hulpverleners en voorzieningen. Oude- ren kunnen problemen steeds minder zelfstandig of met behulp van anderen (buren, kennissen) oplossen.

2. Verder onder de loep

De gegeven schets is geen nauwkeurige analyse. Door welke factoren precies raken ouderen in een isolement en hoe verloopt dat proces? De volgende factoren spelen daarbij zeker een rol:

- Het 'kleine' Oud-Mathenesse heeft nooit een uitgebreid georganiseerd sociaal leven gekend. Door gebrek aan voldoende draagvlak was en is de wijk op dit punt vooral afhankelijk van buurwijken. Deelname aan dit 'leven' wordt een probleem op het moment dat de bewoners van het eerste uur massaal op leeftijd komen en/of problemen met mobiliteit krijgen.
- Door het gebrek aan jongeren met dezelfde interesses en voorkeuren komt de continuïteit van de wel aanwezige traditionele sociale kaders zoals kerken en verenigingen in gevaar. Deze kaders leiden een armetierig be-

staan, vertrekken uit de wijk (fusie met de buren) of heffen zichzelf op.

- De 'burgers' van Oud-Mathenesse hebben altijd een vormelijk en terughoudend sociaal leven gekend. Deze opstelling wordt op latere leeftijd soms een probleem, als men meer en vooral ook 'nabije' sociale contacten nodig heeft om zich te kunnen handhaven.
- Als de bekende en vertrouwde gezichten op de trap of in de onmiddellijke omgeving verdwijnen dan is Leiden al gauw in last. Ten eerste gaat met het verdwijnen van contacten vaak ook een onderlinge hulp- en dienstverlening verloren die voor veel ouderen van groot belang is. En ten tweede wordt het vertrek van bekenden een ramp als de leefstijl van nieuwkomers niet correspondeert met de eigen normen, overlast geeft of als bedreigend ervaren wordt. Al gauw trekken oude- ren zich dan terug in hun woning.

- Er was in het verleden een gebrek aan voldoende impulsen vanuit de bewonersorganisatie en het schaarse welzijnswerk in Oud-Mathenesse. Zij hielden zich meer met andere prioriteiten (inlopen achterstanden op het gebied van huisvesting en voorzieningen voor ouderen) bezig dan met voorkomen of terugdringen van het opko- mend isolement.
- De aanwezige sociaal-culturele activiteiten voor ouderen werden al sinds jaar en dag georganiseerd door het buurthuis en waren in omvang beperkt. Het aanbod had weinig wer- vingskracht op ouderen.

Ongetwijfeld zullen er nog meer factoren zijn, maar een opbouwwerker is geen wetenschapper en heeft aan deze analyse ook genoeg om aan de slag te gaan. ■

Telefooncirkel

interview

Joop Sweeris (70, gehuwd) is trots op de telefooncirkel van Oud-Mathenesse: "We zijn de grootste van Rotterdam". Hij is één van de zes vrijwilligers in dit ouderennetwerk dat begin 1992 is opgericht. Zijn maat Theo Okhuijzen (ook 70, ook gehuwd) is behalve vrijwilliger, ook de coördinator en verzorgt de intake van de deelnemers. "We hebben 15 deelnemers, verspreid over twee cirkels. De meesten zijn alleenstaand, vaak vrouwen. Die vinden het een geruststellend idee dat één keer per dag gecontroleerd wordt of alles goed gaat. Ze zijn bang om dagenlang ziek of dood op de vloer te liggen. De sociale controle in Oud-Mathenesse is tegenwoordig stukken minder. Dan is zoiets een uitkomst." Joop vult aan: "Maar ze doen ook mee voor het contact. De cirkel werkt nieuwe contacten in de hand. Vaak bellen de deelnemers na de telefoonronde elkaar weer op. Voor de gezelligheid of om afspraakjes te maken, om bij voorbeeld samen boodschappen te doen. Wij vergeten de verjaardagen ook niet. En één keer in de zes weken komen we allemaal bij elkaar. Dan nemen we alles door en we kletsen gezellig bij." Theo over de aanmelding: "De meesten komen via artikeltjes in de Omroeper (nieuwsbrief over de ouderennetwerken, red.) of door mond-totmond reclame op de telefooncirkel af. Samen met een vrijwilliger ga ik dan op huisbezoek om alles uit te leggen. D'r zit nogal wat aan vast. Elke ochtend moet je aanwezig zijn of je op tijd afmelden. Je moet twee contactpersonen in de buurt zoeken en sleutels laten bijmaken. En je mag de buitendeur niet meer op een slot doen dat alleen van binnenuit open kan."

Joop legt vervolgens uit hoe de cirkel precies werkt. "Elke ochtend om half negen belt de vrijwilliger die dienst heeft de

eerste deelnemer. Die belt de volgende en zo gaat het verder. De laatste deelnemer neemt tenslotte weer contact op met de vrijwilliger. Dan is de cirkel rond en gaat de tweede van start." Als onderweg iemand niet opneemt, wordt direct de vrijwilliger gewaarschuwd. Deze zorgt dan dat eerst de cirkel afgemaakt wordt om te voorkomen dat iedereen in paniek raakt. Daarna belt hij één van de twee contactpersonen of die even wil gaan kijken. Zijn beide contactpersonen niet thuis dan wordt de politie ingeschakeld. Theo: "Laatst was een deelnemster naar de kapper gegaan zonder zich af te melden. Haar contactpersonen gaven ook geen gehoor. Die vond bij thuiskomst haar deur opengebroken door de politie. Ja, ons systeem werkt feilloos. Het leverde haar wel een schadepost van 150 gulden op. O ja, dat was ik nog vergeten te zeggen...alle deelnemers tekenen bij aanmelding een vrijwaringsclausule. Alleen dan wil de politie meewerken. Ze kan dan nooit aansprakelijk gesteld worden voor de schade."

Theo gaat verder: "Gelukkig hebben we nog maar één serius probleem gehad. Een vrouw lag op de grond en kon niet meer overeind komen. Je schrikt dan wel, want het wordt ineens zo echt. De volgende dag lag ze weer op de grond. Toen hebben de contactpersonen de dokter gewaarschuwd en ze moest opgenomen worden." Joop vertelt dat de telefooncirkel door het dienstencentrumwerk voor ouderen wordt begeleid en dat ze daar terecht kunnen met problemen. "Als je dienst hebt dan betalen ze je ook een gulden per dag voor de telefoon. Dat vind ik attent." Terwijl Theo moppert over de nodige papieren rompslomp ("gek word ik van die lijsten en wijzigingen"), verheugt Joop zich al op de derde cirkel: "Die hangt in de lucht. Dat voel ik. Hé Theo, dan moeten we wel zorgen voor meer vrijwilligers."

Opbouwwerk in uitvoering

Ouderennetwerken zijn, zoals gezegd, ook te zien als een correctie op het belangen- en probleemgerichte opbouwwerk. De ervaringen met deze reguliere opbouwwerkmethodes werden in het veranderende Oud-Mathenesse steeds slechter. Zeer zeker als het om ouderen gaat.

1. Belangengericht opbouwwerk met ouderen

In 1982 introduceerde het opbouwwerk met de buurtcampagne 'Oud, ... laat 't fijn zijn' de belangengerichte aanpak bij ouderen. In amper twee weken tijd maakten ouderen op massaal bezochte bijeenkomsten vervolgens een actieplan om het vergruisde Oud-Mathenesse aan allerlei voorzieningen te helpen. Woningen zonder trappen (de eeuwige eis), beter openbaar vervoer, extra hulpverlening en zelfs een postkantoor waren nodig om ouderen zo lang mogelijk zelfstandig in hun buurt te laten wonen. Met creatieve, doch zakelijke acties werden gemeente en andere instanties geconfronteerd met de eisen. Snel werden destijds klinkende resultaten geboekt en daardoor gesterkt volgden in de jaren daarna telkens nieuwe acties om de achterstand verder in te lopen.

De belangenbehartiging had een simpele doch doeltreffende organisatievorm. Het was een zelfstandige tak van de bewonersorganisatie. De Werkgroep Ouderen (het ouderenkader) trad op namens de ouderen (de achterban) die regelmatig gemobiliseerd werden voor overleg en acties. Het spel werd ondersteund en van impulsen voorzien door het opbouwwerk. Terreindeskundigheid werd geleverd door het 'eigen' dienstencentrum voor

ouderen, zelf overigens ook een actieresultaat.

1.1. IJzersterk collectief

Naarmate de buurt in sociaal opzicht verandert, worden de ervaringen met dit opbouwwerk problematischer. Van de aanvankelijke bron tot emancipatie blijft maar weinig over, laat staan dat dit opbouwwerk tegengas biedt aan het opkomend isolement. Op grote bewonersbijeenkomsten opereren ouderen weliswaar nog altijd als een ijzersterk collectief, maar dan vooral om hun ongenoegen te mobiliseren en zich gezamenlijk af te zetten tegen de veranderingen in de buurt. Zo dwalen de discussies steeds vaker af naar de buurt, de context van de acties. Met voorbeelden weten ouderen elkaar snel te overtuigen dat de buurt achteruit gaat, steeds meer gebreken vertoont, viezer en onveiliger wordt.

Soms wordt die beleving zo opgeklopt dat de relatie met de werkelijkheid zoek raakt. Het ongenoegen beïnvloedt de acties. Het gros van de ouderen toont zich op bijeenkomsten bijvoorbeeld voorstander van aparte ouderenhuisvesting, omdat daarmee de buurt, de 'arena', ontvlucht kan worden. De verhalen gaan vaak gepaard met het aanscherpen van verschillen met andere bewoners tot tegenstellen. Jongeren, studenten, buitenlanders...kortom, de nieuwkomers worden als zondebok aangewezen waarvan ouderen het slachtoffer zijn. De volgende stap is dan snel gezet. Wat men zelf niet meer doet, wordt op bijeenkomsten als eis aan derden gesteld. Gemeente, politie en bewonersorganisatie moeten de 'slachtoffers' te hulp komen en de 'zondebokken' aanspreken en zonodig via disciplineren,

uitsluiting en andere maatregelen corrigeren.

1.2. Tot op de tanden

Het opbouwwerk laat zich niet telkens links en rechts passeren. Ervaring maakt wijzer en met enige creativiteit wordt de schade beperkt en terrein teruggewonnen. Zo krijgt het opbouwwerk, aanvankelijk intutief, steeds meer aandacht voor sfeer. Desnoods treedt de opbouwwerker tijdens bijeenkomsten op als showmaster, compleet met een band, om de sfeer en daarmee de acties veilig te stellen. Maar bijeenkomsten worden ook strakker en zakelijker geleid, ook al heeft dat tot consequentie dat ouderen selectiever hun verhaal mogen doen. Gaandeweg wordt het mobiliseren tot een minimum beperkt en opereert de Werkgroep Ouderen meer als zaakwaarnemer. Ook binnen deze groep (het ouderenkader) doen zich soms soortgelijke problemen voor. De groep is echter te overzien, komt vaker bij elkaar en biedt dus meer mogelijkheden tot problematiseren. Ondanks deze aanpassingen zoekt het opbouwwerk naar een andere manier voor belangenbehartiging, één die geen bewapening tot op de tanden vergt. En het isolement, dat een 'gezonde' voortgang van het belangengericht opbouwwerk doorkruist, stijgt met stip op de agenda.

2. Probleemgericht opbouwwerk in wijkbeheer

Rond het wijkbeheer dat eind jaren tachtig opkomt om de wijk schoon, heel en veilig te maken, ontstaat het probleemgerichte opbouwwerk. Samen met andere partijen ontleedt het opbouwwerk voorkomende problemen

Robbeneiland

interview

Het Robbeneiland (54 woningen) en de Schoenerplaats (70 woningen) zijn de twee 55-plus flats waarmee Oud-Mathenesse in de afgelopen jaren verrijkt is. In beide gebouwen zijn in 1992 ouderennetwerken van de grond gekomen door het organiseren van zogenaamde gezellige middagen. "Ik kwam thuis van m'n afscheidsfeestje, zat net een half uur in de VUT en toen belde de opbouwwerker. Of ik mee wilde helpen met het organiseren van een leuke middag op het binnenterrein." Doortje Stoppelenburg (60, gehuwd) zei 'ja' en heeft daar geen spijt van gehad. "Het is leuk en leerzaam om in de buurt te werken", zegt ze. En bovendien hield ze er zes zoenen van burgemeester Peper ("die man hield niet op") aan over. Samen met Janny Palmers (59, weduwe) doet ze het verhaal over het Robbeneiland. Aanvankelijk, zo vertellen ze, waren de ouderen blij dat ze de stadsvernieuwing in het Witte Dorp konden ontvluchten. Massaal stapten ze van hun oude woningen over naar het Robbeneiland, dat speciaal voor dit doel op de grens met Oud-Mathenesse was gebouwd. Maar na verloop van tijd bekoelde het enthousiasme. Het wonen in een flat met alleen ouderen was anders dan in het familiare dorp en had zo z'n problemen. Doortje: "Veel ouderen misten het dorpsleven. Daar gebeurde altijd wel wat. Ook al zat je de hele middag achter de geraniums, er tikte altijd wel iemand op het raam om te kijken hoe het ging of voor een praatje. Bij sommigen werd de heimwee zo groot dat er een speciale regeling kwam om hen terug te laten keren naar het nieuwe dorp. In de flat deed niemand iets om het gezelliger te maken. Het hing als los zand moppenig aan elkaar." Ze vervolgt: "Tot die eerste middag. De opbouwwerker wilde barbecueën. Ik zei: 'Joh, toe nou, dat kan toch niet met al die oudjes. Sommigen hebben geen eens tanden meer.' Toen

moest ik het zeggen. Gewoon tafels, stoeltjes en parasols naar buiten, muziek, spelletje, salade met brood en een drankje. Het werd een heerlijke middag. Niemand stoorde zich gelukkig aan die maffe ingehuurde accordeonist." Janny gaat verder: "In het seizoen hebben we om de zes weken zo'n middag. Het weer moet natuurlijk meeziitten. Iedereen betaalt vijf gulden per keer en daar doen we alles van. Als we het geld ophalen, vragen we gelijk wat ze willen drinken. Kan je daar ook rekening mee houden. Al doende leer je, hè. Zo hangen we de boxen nu ook beter op. Dan krijg je niet zo'n raar geluid op de videoband." Doortje: "De ouderen die nog in het dorp wonen, mogen ook komen. En we halen ex-bewoners op die nu in het verzorgingstehuis zitten. Die vinden het schitterend".

Over de effecten van deze middagen zegt Janny: "D'r komt meer verband in de flat. Het wordt gezelliger op de galerijen en alles gaat makkelijker. Als iemand ziek is dan wordt nu zonder te vragen z'n stukkie galerij en keukenraam meegezomen. Mensen doen ook vaker een bakkie bij elkaar of nemen voor de buren boodschappen mee. Het lijkt wel of iedereen beter z'n best doet. En voor nieuwkomers is het ideaal. Na één middag zijn ze gelijk ingeburgerd." Doortje hoopt dat dit seizoen ook een succes wordt: "Je moet steeds nieuwe middagen organiseren. Anders zakt het in."

Onlangs kwam Bram Peper op werkbezoek in het nieuwe dorp en hij bezocht ook het Robbeneiland. "Ik heb hem alles verteld. Vraagt-ie ineens: 'Tante Door, heb je een muziekvergunning? Dat moet!' Ik schrok, maar het was natuurlijk een geintje. Hij vroeg ook nog waarom we geen vereniging waren. 'Dat geeft zo'n gedoe', zei ik, 'dit is meer bewoners onder elkaar'. Hij vond het te gek en we kregen van hem ook nog eens 500 piek. Toen hij wegging zei ik: 'I loye you' en hij ook: 'I love you'. En toen lagen we in elkaars armen te zoenen."

in wie, wat, waar en wanneer. En daaruit rollen 'vanzelf' aanknopingspunten voor oplossingen. Voor die éne klacht of voor die complete buurt met een veelheid aan problemen. Het opbouwwerk levert natuurlijk ook een bijdrage aan de oplossing van deze problemen. Door bewoners te activeren om ook de handen uit de mouwen te steken en om gezamenlijk tenminste een (nood)zakelijk minimum aan contact en verkeersregels te ontwikkelen en te handhaven.

2.1. Negatieve fixatie

Het probleemgericht opbouwwerk is produktief, maar heeft als elke medaille ook een andere kant. Bewoners moeten eerst klagen of een complex moet eerst in een neerwaartse spiraal

dreigen te belanden, alvorens de opbouwwerker contacten met de betrokken bewoners legt en hen organiseert. Zeker in een wijk die in sociaal opzicht in beweging is, houdt dat het gevaar in van een te sterke fixatie van bewoners op problemen. Vaak gaat dat gepaard met dezelfde effecten als bij het belangengericht opbouwwerk, van het opkloppen van problemen tot het aanscherpen van tegenstellingen tussen bewoners.

Zo leidt de aanzet om een probleem aan te pakken regelmatig tot ongewenste activering van bestaande vooroordeLEN over buitenlanders (iemand moet het toch gedaan hebben?) of tot een louter eisende opstelling van bewoners. Ontstonden er geen negatieve effecten tijdens de start, deze ont-

staan geheid als (het perspectief op) de oplossing op zich laat wachten. En dat is geen zeldzaamheid. In het gunstigste geval haken de bewoners een illusie armer af. Maar de gevolgen kunnen schadelijker zijn. Dan is de aandacht zo gefixeerd op het probleem dat het blijft rondzingen, bewoners instanties gaan najagen en het klimaat in de buurt verslechtert.

De opbouwwerker dreigt op z'n 45-ste als uitgebluste brandweerman in de WAO terecht te komen. Aan de éne kant zet hij zichzelf onder druk omdat hij zich verantwoordelijk voelt om met elk probleem in de buurt wat te doen. Aan de andere kant moet hij zich rot rennen om verkeerde gevolgen van dit opbouwwerk zo snel mogelijk in te dammen.

Vooral groepen die door de veranderingen in de wijk in de knel dreigen te komen, kunnen grote nadelen ondervinden van dit probleemgerichte opbouwwerk. Als de aandacht in de buurt met hulp van de opbouwwerker gefixeerd wordt op sociale onveiligheid (vandalisme, burenruzies, junkies of inbraken), dan horen ouderen daarin al gauw het startschot om zich nog verder terug te trekken en het zevende slot op hun deur te schroeven. Veel ouderen klagen door hun buurtbinding vaak en makkelijk. Maar in hun klachten zit, zo bleek, meestal ongerustheid en verzet tegen veranderingen in de wijk ingebakken en achter hun eisen zit dikwijls de angst voor confrontaties met andere bewoners verstopt. Het probleemgericht opbouwwerk is geen antwoord op het achterliggend probleem van een opkomend sociaal isolément. De stappen die de opbouwwerker de bewoners, i.c. de ouderen wil laten zetten (afstand nemen, jezelf zien als deel van het probleem, initiatieven nemen en relaties met je omgeving aanhalen) komen dan ook niet uit de verf. Ze zijn te groot met als gevolg een nog sterkeres defensieve opstelling.

De wijk van hun leven

Oud-Mathenesse (derde ringswijk) is gebouwd in de periode van eind jaren dertig tot medio jaren vijftig. Op 1 januari 1992 telde deze buurt 6681 bewoners. Daarvan waren er 1884 (28%) van 55 jaar en ouder en 1316 (20%) 65-plus. Hoewel de vergrijzing sinds halverwege de jaren tachtig over haar hoogtepunt heen is, zit Oud-Mathenesse met deze cijfers nog altijd boven het stedelijk gemiddelde: 17% van de Rotterdammers was op 1 januari 65plus.

Als gevolg van een tekort aan geschikte woningen is er geen sprake van een noemenswaardige instroom van nieuwe ouderen. De ouderen van Oud-Mathenesse vormen in hoofdzaak de eerste generatie bewoners die in wijk is gebleven en er inmiddels al 30, 40 of 50 jaar woont. Destijds kwamen deze blijvers 'just married' of als jonge gezinnetjes naar Oud-Mathenesse, dat overigens lange tijd in de beleving iets lager scoorde dan het even oude en in een aantal opzichten vergelijkbare Blijdorp.

Deze eerste bewoners van Oud-Mathenesse kwamen uit alle windstreken en behoorden tot het lage en hogere middenkader. De ouderen waren (en zijn nog altijd) echte burgers die vriendelijk en hulpvaardig, doch niet te innig met elkaar omgaan en weten 'hoe het hoort'. De omliggende arbeiderswijken noemden Oud-Mathenesse daarom vroeger de karbonadebuurt. Voor ouderen is Oud-Mathenesse de wijk van hun leven. Ze hebben, ondanks alle onderlinge verschillen, door hun gemeenschappelijke geschiedenis (oorlog, wederopbouw, voltooiing van de wijk) een grote wijkbinding. Deze verbondenheid wordt versterkt door een aantal relatief sterke punten die van Oud-Mathenesse een ouderenvriendelijke wijk maken:

- de aantrekkelijke ligging tussen twee makkelijk bereikbare stadscentra,* het rustige karakter van deze redelijk ogende woonwijk,* de afwezigheid van overlast,
- het goedkoop wonen tegen een behoorlijke woonkwaliteit en
- het dorpsachtige sociale klimaat.

De genoemde pluspunten staan echter onder druk door de veranderende bevolkingssamenstelling (zie hiernaast) en het tekort aan geschikte ouderenhuisvesting. De beperkte en moeizaam in de wacht gesleepte stadsvernieuwing om dit woningtekort te verminderen, is door bezuinigingen grotendeels weer afgeblazen.

2.2. Oriëntatie op 322.951 poffertjes

Ook hier geldt dat het opbouwwerk zich niet voortdurend uit het veld laat

Tippers woonomgeving

interview

Elk jaar kent Oud-Mathenesse een publiciteitsstuntje om bewoners te bewegen hun klachten over stoep en groen te (blijven) melden in de wijkwinkel. Zo lag er een paar jaar geleden een Wopman-kaartje in de bus dat sterk aan het embleem van Batman, toen een rage, deed denken. En het jaar daarop werden de bewoners getrakteerd op een handig telefoonstickertje. Naast deze terugkerende publiciteit kent Oud-Mathenesse al sinds 1989 zogenaamde 'tippers'. Deze tippers, voornamelijk geïnteresseerde 55-plussers, screenen regelmatig hun straatje op klachten over stoep en groen. Ze zijn te zien als seniorenavariant van het tegenwoordige 'Eye-eye' project. In het voorjaar van 1992 werden ze met nieuwe collega's in een ouderennetwerk gebundeld. Nu checken zo'n twintig ouderen de wijk en ze komen regelmatig bij elkaar voor scholing, contact en gezelligheid. De oude opzet werd dus ondergebracht in het ouderenproject en kreeg een bredere organisatiebasis dan alleen 'klachten melden'.

Mevrouw Mannesse (74, gehuwd) en mevrouw Hoogendoorn (69, ook gehuwd) heten beiden Bep met hun voornaam en stellen een nette wijk op prijs. Daarom zijn ze tippers. "Het systeem werkt simpel!", zegt Bep Mannesse. "Als de stoep verzakt is dan vul ik een klachtenkaartje in of bel even. In de wijkwinkel verdwijnt mijn klacht in James, een computer, en in het bakje van de WOP-voorman die daar iedere dag inkijkt. Die reparert de klacht of zet een andere ploeg aan de klus. Na een dag of twee, drie ga ik kijken of de klacht verholpen is. Als de stoep gemaakt is...ja, dan ben ik best een beetje trots dat ik een handje geholpen heb. Is er na een week nog niks gebeurd en ik heb ook niks gehoord dan bel ik opnieuw om te vragen wat er aan de hand is. Maar dat komt zelden voor."

De wijkwinkel ontvangt tussen de 600 en 700 klachten per jaar. De genoemde James, bediend door een gepensioneerde secretaresse, spuugt elke week een lijst uit van alles wat nog niet heel, schoon en veilig is. Een werkgroepje van vier ervaren 55-plussers en een beroepsdeskundige neemt op dinsdagmiddag met de WOP-voorman de tactiek door om de lijst verder op te schonen. Om de zes weken is er een activiteit zoals een lunch of een excursie voor de tippers, dan worden ze ook meestal geïnformeerd over het wel en wee van de klachten-afhandeling. Mevrouw Mannesse kon tussen de middag niet komen naar de werkronde met de zogenaamde Petten: inspecteurs, wijkagenten, opzichters en voormannen die in Oud-Mathenesse rondlopen om de woonomgeving aan kart te houden. Terwijl ze op een overgebleven broodje kaas knabbelt, luistert ze met belangstelling naar het verslag van andere Bep. "Iedereen, tippers en petten, stelde zich eerst voor. Nu weet ik tenminste wie de reinigings-inspecteur is. Nou, die jongen heeft het ook niet makkelijk hoor. Wordt soms gewoon van de deur weggescholden. En toen hebben we onze klachten van de afgelopen tijd besproken. Dat was wel grappig. Iedereen zat met volle mond te praten."

Bep Mannesse is inmiddels klaar met haar broodje en zegt: "Dat doorspreken van de klachten is altijd interessant. Wanen er een auto een wrak? Hoe moet je een kapotte lantaarnpaal melden? Moet je bewoners verklappen die hun vuilnis op een verkeerde tijd buiten zetten of niet? Vaak krijgen we dan een flinke discussie over de jeugd of mentaliteit van tegenwoordig. Tja, dan zien we onze vooroordelen en fouten ook wel in." Bep Hoogendoorn: "Ik loop niet meer mopperend verder als ik iets zie. Ik maak er nu werk van. Zo helpen we om de wijk op orde te houden. En je leert er meer mensen door kennen en dat maakt het ook nog eens leuk."

slaan. De opbouwwerker sleutelt bijvoorbeeld driftig mee aan het versterken en stroomlijnen van de beheerorganisatie (Wijk Overleg Beheer, WOB) om, zoals dat mooi heet, leef- en systeemwereld beter op elkaar te laten aansluiten.

Maar suksesvollere wapens zijn selectie en een breder vizier. Zo begint het opbouwwerk de krenten uit de beheerpap te vissen. Wanneer rond een probleem geen kansen aanwezig zijn om contact en verkeersregels tussen bewoners te ontwikkelen, dan begint de opbouwwerker er domweg niet meer aan. Hij kiest dan liever voor andere rollen zoals voorlichter, regelaar, zaakwaarnemer, actievoerder of soms volgt hij stipt die NS-reclame op: 'management by doing nothing'. Maar wanneer er wel aardige kansen liggen, dan is de opbouwwerker er als de kippen bij. Wijzer geworden door ervaringen laat hij klagers en zeurkousen dan zoveel mogelijk links liggen en organiseert vooral bewoners die niet vastgevroest zijn aan het probleem of de klacht. Het eerste comité van notoire klagers dat aan het samenleven in de buurt een positief en invloedrijk impuls heeft gegeven, moet immers nog geboren worden. In zijn werkwijzen wordt de opbouwwerker uitdagender. 'Omkeren' wordt bijvoorbeeld een hobby. Gewapend met een aantrekkelijk aanbod deelt hij dan de nodige prikels uit aan bewoners om een eisende opstelling 'om te keren' tot een doe-het-zelf-aanpak. En zo maakt hij ruim baan voor verbetering van sociale contacten en meer sociale controle (zie: 'De Omkering', Opbouwwerk in Uitvoering, Rio, 1989).

Daarnaast zoemt het opbouwwerk breder in op de onderwerpen van het wijkbeheer. Pleinen en wijkparkje in Oud-Mathenesse zijn bijvoorbeeld interessant als plek van ontmoeting en re-creatie in de buurt en niet alleen als er zich problemen rond schoon, heel en veilig voordoen. Het opbouwwerk ontwikkelt activiteiten om deze functies te versterken en spreekt uiteenlopende partijen daarop aan, zoals daar zijn buurthuiswerk, de kinderen en hun ouders. Ook het WOB wordt aangespro-

ken om de pleinen bruikbaar te houden. Door het georganiseerde gebruik kan trouwens preciezer aangegeven worden wat daar voor nodig is. En dit gebruik voorkomt in zekere mate ook anonimiteit en daarmee samenhangende problemen zoals vandalisme. De kosten van de 322.951 gesubsidieerde poffertjes die bewonersorganisatie en welzijnswerk inmiddels op de pleinen hebben gebakken, moeten al lang en breed terugverdiend zijn aan besparingen op het onderhoud.

In de reactie (selectie en breder vizier) op het probleemgericht opbouwwerk tekent zich een sterkere oriëntatie af op samenlevingsopbouw. Wijkbeheer vraagt om samenlevingsopbouw. Ouderen in de buurt worden dan ook een doelwit van samenlevingsopbouw.■

Cultureel eruit

interview

Twee jaar geleden kreeg de jongste dame, ze was 38, een baby. "Nou, wij in optocht met gebreide sokjes op kraamvisite. Zoiets was in tien jaar niet meer gebeurd en het was waarschijnlijk ook de laatste keer. De afdeling Oud-Mathenesse van de vrouwenbond is een aflopende zaak. Dit jaar zijn er acht dames vertrokken of overleden en nieuwe aanmeldingen zijn er niet". Gé Wolfers (58, gehuwd) vindt dat jammer, maar berust erin: "Een vrouwenbond is nu eenmaal niets voor jongeren en ze hollen weg voor alles wat christelijk is."

Cultureel Eruit, samen culturele uitstapjes maken, vindt ze een goed alternatief voor gezelligheid en onderling contact. Andries de Haan (84, weduwnaar) valt haar bij: "Ik woonde met mijn zieke vrouw in het verzorgingstehuis. Toen zij overleed, kon ik weer zelfstandig wonen. Maar ik was wel alleen. Voor de TV verpieteren, wachten totdat er iemand langs komt..daar heb ik geen zin in. Ik wil eruit, andere mensen ontmoeten. Toen ik in de Omroeper over Cultureel Eruit las, dacht ik: 'Hé, dat is wat voor mij' en meldde me direct aan als vrijwilliger. Voor het NIVON heb ik vaak excursies georganiseerd, dus ik bracht ervaring mee." Sinds medio 92 gaan ouderen in Oud-Mathenesse om de twee, drie maanden Cultureel Eruit. "Waarom ouderen meegaan? Kijk, als je zeventig of tachtig bent dan ga je niet zo makkelijk meer alleen op stap, zeker 's avonds niet. Met een groep is gezelliger en veiliger. Dat het georganiseerd is, is natuurlijk ook makkelijk." Gé vult Andries aan: "En de kosten. Door subsidies en kortingen is het goedkoop. Je bent rond een tientje kwijt."

Al drie keer is een ploeg van gemiddeld 45 ouderen en enkele beroepskrachten op pad geweest. De eerste keer werd een bezoek gebracht aan de toneelvoorstelling Hoog Tijd.

"Dat was flopperig", stelt Gé, "we hadden pech met het geluid en moesten teveel trappen klimmen. Tegenwoordig controleren we alles vooraf want we willen niet meer voor verrassingen komen te staan." Het uitstapje naar de Indonesiëtentoonstelling in Leiden ging beter. Gé: "Dat was piekfijn geregeerd. Met de trein was leuk. We waren net een stel kakkende kippen. Gelukkig hadden we een haan bij ons."

"Tja...er gaan altijd veel vrouwen mee", zegt Andries de Haan, "ik vind dat wel leuk". De derde keer ging de reis naar een optreden van het Deep River Quartet. Gé: "iedereen zat in de stoel zat te swingen." Nieuwe uitstapjes, o.a. naar architectonische hoogtepunten in Rotterdam, zijn in voorbereiding.

Andries over de voorbereiding van deze excursies: "Dat doen we met een groep van dertien mensen. Het buurhuis helpt ons. In de grote groep bespreken we ideeën. Dan verdelen we de taken. Je gaat meestal in duo's op onderzoek uit. Musea en theaters opbellen. Koffie of lunch regelen. De verbindingen en kosten van het openbaar vervoer uitpluizen. Gebouwen inspecteren op trappen, toiletten en ringleidingen voor slechthorenden. Er moet publiciteit gemaakt worden en mensen moeten zich ergens kunnen aanmelden. In de grote groep doet iedereen verslag en dan nemen we besluiten. Het is hartstikke leuk om samen zo'n uitstapje voor te bereiden. Je ziet het groeien. Het is de eerste keer dat ik in de wijk iets doe en ik moet zeggen dat het me veel voldoening geeft." Er is nog iets wat Andries leuk vindt aan Cultureel Eruit: "Ik kom nu in het buurhuis, de wijkwinkel enzo en mensen leren je kennen, maken een praatje met je." Gé: "Wat ik ervan leer? Ouderen moeten niet lijdzaam afwachten, maar zelf de schouders eronder zetten. Ik hoor dat er hoor dat er ouderen bezig zijn om een zwemclub op te zetten. En er zijn ook plannen voor een fietsclub. Schitterend, zo hoort het."

Een nieuw zonnetje

Het opbouwen van ouderennetwerken vloeit voort uit een sterkere oriëntatie van het opbouwwerk op samenlevingsopbouw. Er ligt (noodgedwongen) een eigentijds uitgangspunt aan ten grondslag, namelijk dat de vanzelfsprekendheid van vroeger nu georganiseerd moet worden. Sociale verbanden in een buurt zijn niet meer vanzelfsprekend en sommige groepen, in het bijzonder ouderen, komen daardoor in de knel en dreigen geïsoleerd te raken. Ouderennetwerken zijn door professionals georganiseerde varianten op deze verbanden van vroeger.

De inspiratie voor deze netwerken werd overigens niet alleen in Oud-Mathenesse gevonden, maar ook in het Oude Westen. De tennisbaan aldaar op een binnenterrein aan de Bajonetstraat was en is een stimulerend voorbeeld hoe je rond activiteiten, in dit geval tennissen, contact tussen bewoners onderling èn met instellingen/be-roepskrachten kunt verbeteren.

1. Ouderen als doelgroep

Het spreekt voor zich, maar een ouderennetwerk is een netwerk voor ouderen. Achter deze inperking zit de strategie om eerst in 'eigen' kring (zelfde generatie en overeenkomstige leefstijlen) compensatie te zoeken voor de afbroke-kelende sociale verbanden, alvorens ouderen te stimuleren om relaties met de veranderende omgeving aan te knopen. Direct aansturen op contacten met andere leefstijlen had immers vaak averechtse effecten (confrontatie of verder terugtrekken) of mislukte domweg (over en weer geen interesse). Daarom: eerst een netwerk, dan pas verder.

2. De activiteit als kenmerk

De methode om een ouderennetwerk op te bouwen is eenvoudig. Startpunt en drager is een activiteit die regelmatig georganiseerd wordt. Fietstochten, zangmiddagen of onderlinge hulp- en dienstverlening...het 'donderd' niet, zolang de activiteit maar:

- Aansluit bij een directe behoefte of wens van ouderen
- Zich goed leent voor het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk
- Leuk, aantrekkelijk en uitdagend is.

De combinatie van deze drie elementen is belangrijk. De activiteit roept daardoor veel enthousiasme op bij ouderen en focust hun aandacht op nieuwe contacten, mogelijkheden en kansen in de buurt.

3. Invalshoeken

Aan de hand van verschillende invalshoeken laat de methode zich beste verder toelichten.

3.1. Ouderen

De methode is bedoeld om nieuwe sociale netwerken voor ouderen te 'produceren', ter aanvulling op hun oude 'verbanden'. Op twee manieren spelen deze nieuwe netwerken een rol in het terugduwen van het opkomend sociaal isolement. Ten eerste kunnen ouderen er hun sociale contacten in de buurt (bijtijds) mee vergroten en zo vereenzaming tegengaan. Ten tweede kunnen ouderen zo (weer) te 'verkeren' in een enthousiast en ondernemend netwerk. Daardoor worden als vanzelf belangrijke vermogens geactiveerd, nodig om isolement te voorkomen en invloed uit te oefenen op de eigen situatie. Voorbeelden van deze vermogens

zijn communiceren, samenwerken, initiatief nemen, zelfredzaamheid, onafhankelijkheid, verantwoordelijkheid dragen en zingeving.

Professionals, die in de regel het initiatief tot de vorming van een ouderennetwerk nemen, concentreren zich op het optimaliseren van deze twee effecten. Ze stimuleren de onderlinge contacten tussen ouderen en versterken het 'activeren'. Dat laatste komt tot uiting in het beroep dat op ouderen gedaan wordt om zelf, door onderlinge samenwerking, een flink aandeel te nemen in de organisatie van de activiteiten in de ouderennetwerken.

Voor alles stellen professionals zich in de netwerken terughoudend op. Afhankelijkheid en consumptief gedrag staan immers haaks op 'activeren'. Terughoudendheid is echter wel iets anders dan een 'minimal approach'. Procesmatige ondersteuning, stap voor stap samen met ouderen, is dan ook de beste werkwijze om de effecten te optimaliseren. In sommige netwerken kan deze procesmatige ondersteuning een doorlopend karakter hebben. Andere netwerken ogen al spoedig ogen als aardige staaltjes van zelfbeheer, maar ook dan blijven de beroepskrachten 'waken' om zonodig samen met ouderen 'reparaties en onderhoudsbeurten' uit te voeren zodat het netwerk daarna weer vrolijk verder kan.

3.2. Instellingen

Voor de betrokken instellingen leveren de ouderennetwerken een belangrijk 'bijproduct' op. De netwerken die zij van ondersteuning voorzien, hebben een positief en min of meer blijvend karakter. Een natuurlijk, soepel en vaak

Vrolijke noot

interview

Corrie Segerius (59, gescheiden) stapte na 28 jaar binnenvaart in Maassluis aan wal. Maar na enkele jaren setteerde ze zich definitief in Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp. Daar woont ze ("De tijd glipt door m'n vingers.") alweer tien jaar. Direct na aankomst zat ze als deelneemster, vrijwilligster en gastvrouw tot over haar oren in het vrouwenwerk, een onderdeel van het buurthuiswerk. "Jarenlang had ik voor m'n man, m'n kinderen en de boot gezorgd. Nu wilde ik wel eens aan mezelf toekomen. In de Witte Villa (onderkomen vrouwenwerk, red.) vond ik daar de plek voor. Daar ontmoette ik vrouwen in eenzelfde situatie en daar leerden we om voor ons zelf op te komen. Ik heb er enorm veel aan gehad." Een jaartje terug haalde Corrie het koor de Lijsterbessen, waar zij een belangrijke rol in speelt, uit het vrouwenwerk en zorgde voor aansluiting bij het ouderenproject. "Vijf jaar geleden ontstonden de bessen. We wilden toen zingen en dus stampten we een koortje van tien vrouwen, 55-plusters, uit de grond. De laatste tijd had ik het gevoel dat we bleven hangen. Het was hartstikke leuk en het was daarom zo jammer dat het koor zo klein bleef. Dat stempel van vrouwenwerk en feminisme stoette andere vrouwen af." De actie om het koor bij het project onder te brengen, kwam haar op kritiek van vriendinnen, oude bondgenoten te staan: "Nu is het geen emancipatie meer", zeiden ze. Ik zie dat niet zo. Er komen niet veel nieuwe gezichten meer in de Witte Villa. Feminisme en vrouwenstrijd horen bij onze generatie. Het spreekt jonge vrouwen niet meer aan. Onze generatie vergrijs, dreigt in een isolement terecht te komen. Zeker de alleenstaande vrouwen. En als je merkt dat ze jouw drempel

niet meer overkomen dan wordt het toch tijd om zelf uit je huis te komen."

Het koor werd in juli '92 als nieuw ouderennetwerk gepresenteerd. Corrie: "Op de ouderenmiddag over hobby's hebben we een uur gezongen en we kregen de hele zaal mee. Nu bestaat het koor uit 24 leden en de wekelijkse koorrepetities vinden plaats in de Wijkwinkel. Eén keer in de zes weken organiseren we onder de naam 'De Vrolijke Noot' open zangmiddagen. Dat was een idee van de opbouwwerker om het zingen voor meer mensen aantrekkelijk te maken. Dan zingen er 50 tot 75 mensen. Het is schitterend om met zo veel mensen, mannen en vrouwen, te galmen. Ons repertoire gaat van 'Aan de oever van de Rotte' tot 'De gedachten zijn vrij'. Ook maken we op bekende melodieën zelf teksten, bij voorbeeld over onze wijk. Tja, vrouwenliedjes zijn op onze hitparade gezakt. Per keer betalen de leden van het koor een piek. Dat is voor het kopieerwerk van de muziek en om een zakcentje achter de hand te hebben als we een uitje maken. Alle taken verdelen we onderling. Dat is eerlijk en maakt van het koor ook ons koor."

Bij de Stichting Volkskracht hebben de Lijsterbessen onlangs 2500 gulden losgepingeld voor een piano. Corrie: "Die piano maakt het echt en helpt zo om het nieuwe elan vast te houden. Een paar keer zingen met z'n allen is makkelijk. Dat zegt nog niks. Als we dit vol kunnen houden, dan pas timmeren we aan de weg." En dat brengt haar weer op het vrouwenwerk: "Emanciperen kun je niet achter glas. Het koor haalt ouderen uit hun huis en brengt ze met elkaar in contact. Dat is toch echt de eerste stap om niet te verzuren en zinvol ouder te worden." Ze lacht: "Nou, een paar nieuwe koordames gaan tegenwoordig al mee naar de koffie-ochtenden in de Witte Villa."

informeel contact tussen ouderen en betrokken professionals is dan ook veelal het gevolg.

Dit contact is een verrijkende aanvulling op de geforceerde en daardoor meestal matige communicatie met ouderen op spreekuren en tijdens bijeenkomsten. Door dit betere contact goed te onderhouden, kunnen er flink wat effecten ontstaan die de woon- en leefsituation van ouderen, als ook hun invloed daarop, verder ten goede komen.

Mogelijke effecten zijn:

- Herkenbaarheid

Ouderen raken bekend met de verschillende instellingen (en professionals) in de buurt en weten hen makkelijker te vinden als het echt nodig is.

- Informatie-systeem

Professionals ontvangen veel belevings-informatie en krijgen daardoor een beter zicht op de woon- en leefsituation van ouderen. Deze informatie kan op allerlei manieren produktief gemaakt worden.

- Sneller signaleren en reageren

Professionals kunnen individuele of collectieve problemen van ouderen sneller signaleren en daardoor ook sneller reageren.

- Betere aanspreekbaarheid

Door het al bestaande goede contact kunnen ouderen beter aangesproken worden om zelf ook (weer) een bijdrage te leveren aan het oplossen van voorkomende problemen, bijvoorbeeld door wel dat praatje te gaan maken met die buitenlandse buur op de trap. Dit aanspreken gebeurt in de wetenschap dat ouderen een positieve basis (het donzen netwerk) hebben om op terug te vallen. En de kans op averechtse effecten wordt verder verkleind doordat er veel bijgestuurd kan worden in het al bestaande al bestaande contact.

- Lopend vuurtje

Ouderennetwerken fungeren ook als goed medium in de buurt. Aankondingen en nieuwtjes raken via mond-totmond reclame op grotere schaal in de buurt bekend.

3.3. Opbouwwerk

Toegespitst naar het opbouwwerk kan de verlangde correctie op haar moeizame ervaringen in het veranderende Oud-Mathenesse doorgevoerd worden. In de wijk groeit namelijk een netwerk van aktieve en positief georiënteerde ouderen die ook makkelijk aanspreekbaar zijn op onderwerpen in hun- en leefsituation, bijvoorbeeld in het kader van wijkbeheer. Door de netwerken regelmatig aan elkaar knopen (zie interview Ouderennmiddagen) kunnen ouderen zelfs weer collectief aangesproken worden zonder al teveel risico op negatieve effecten. Het opbouwwerk is dan ook geïnteresseerd om dit supernetwerk in de buurt in allerlei opzichten verder te versterken, bijvoorbeeld door de ouderennetwerken een 'gezicht' (zie interview De Omroeper) in de buurt te geven en door mee te helpen om nieuwe netwerken op te richten. Kortom, voor het opbouwwerk biedt de methode kansen op de ontwikkeling van een netwerkorganisatie van bewoners in de buurt.

3.4. Voor iedereen

Toegewezen, je moet als opbouwwerker wel even een drempeltje over om je met ouderennetwerken in te laten. Hun activiteiten lijken haaks te staan op de allure en status die je aan onderhandelingstafels, strategische concepten en ontwikkeling van integrale wijkvisies kunt ontleenen. De effecten van ouderennetwerken spreken echter boekdelen. Het is een verademing om in de buurt enthousiasme bij ouderen los te maken, direct tegengas te geven aan hun isolement en ze nieuwe 'hechtpunten' in de buurt te geven. Bovendien is de grap dat hoe meer ouderennetwerken je opbouwt, des te interessanter je wordt voor andere partijen. Je beschikt immers over waardevolle belevingsinformatie van ouderen over hun buurt en je hebt een gigantisch netwerk van makkelijk aanspreekbare ouderen. Dus met die positie aan tafel zit het wel goed. Ouderennetwerken zijn niet alleen een nieuw zonnetje voor ouderen, maar ook voor de instellingen in Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp.■

Omroeper

interview

Hij kwam op 5 december 1939 in het spiksplinternieuwe Oud-Mathenesse wonen en was apetrots op hun benedenwoning met douche en tuin. "Ik kreeg van m'n vrouw een aardappelschilmesje voor m'n Sinterklaas. Kon ik mooi het zeil mee snijden".

Bob Petrus (77, gehuwd) is sinds kort journalist bij de Omroeper en zal ongetwijfeld in de redactie vaak zijn encyclopedische kennis over Oud-Mathenesse te berde brengen. Zo kost het hem geen moeite om straat en huisnummer te noemen waar EnglandsSpieler Van der Waals (één van de grootste landverraders) in Oud-Mathenesse heeft gewoond. En ook van leukere coryfeeën als Jo de Groot, Luc van Dam (voormalige bokskampioenen van Nederland), Koos Postema, de zusjes Paay en Pim Doesburg somt hij zonder nadenken de adressen op uit hun Oud-Mathenesse periode. Toen voorjaar 1992 drie Turken in de Portugesestraat werden vermoord om een heroïne-kwestie, stelde hij de daaruit voortvloeiende commotie in de wijkblad aan de kaak. Zulke incidenten, zo betoogde hij in zijn ingezonden brief, waren geen bewijs dat de wijk verloederde. Ook toen de wijk nog rustig was, waren er moorden en moordenaars. En om die bewering te staven, gaf hij een overzicht van alle moorden, inclusief de nodige details, die ooit in Oud-Mathenesse hadden plaatsgevonden.

"Ach", verontschuldigt hij zich, "vroeger wist je alles. Je groeide als jonge stelletjes met elkaar op en je beleefden tien, twintig, dertig jaar alles samen. De oorlog die al snel uitbrak, de maandenlange bevrijdingsfeesten en de opgroeiende kinderen. Nee, het is geen wonder dat ik zoveel weet." De gepensioneerde PR-medewerker van Van Berkel's Weegwerktuigen is blij dat hij met z'n vlotte pen aan de Omroeper kan meeschrijven. "De Omroeper moet ouderen een

schop geven: 'Kom uit je huis, doe mee! Je ziet weer andere mensen, de buurt wordt weer leuk. Zwaan, kleef aan, het is gezond voor je.' Zelf ga ik altijd naar de Vrolijke Noot. Dat zingen vind ik prachtig."

De Omroeper verschijnt al twee jaar om de twee, drie maanden. Het wordt op rond de 750 huisadressen, verkregen door een doeltreffende koppeling van adressenbestanden, bezorgd door een groep ouderen. Het is het nieuwsblad van de ouderennetwerken. Activiteiten worden erin aangekondigd, toegelicht en verslagen. En iedereen die iets op zijn levert heeft, mag zich in de kolommen uitleven. Het blad speelt een grote rol in het aankondigen van een ouderenmiddag. Dan zit de uitnodigingskaart aan de Omroeper vastgeniet. Soms ook een opinie-onderzoek ter voorbereiding op het onderwerp van zo'n middag.

Bob: "Nee, het dubbelt niet met de wijkblad. De Omroeper is speciaal nieuws over ouderen. Het leuke is dat we het blad, met een beetje steun van de wijkwinkel, zelf maken. De redactie bepaalt de inhoud, schrijft de stukjes of vraagt erom. De lay-out maken we ook. Iemand van de wijkblad helpt ons daarbij." Bob legt het verdere produktie-proces uit: "Anderen stencilen en weer een andere ploeg zorgt voor het vouwen, nielen en plakken van de adresstrookjes. Dat is een hele toer. En tenslotte brengt onze bezorgdienst het rond." In totaal zijn er zo'n 25 ouderen betrokken bij de productie van de Omroeper die volgens Bob er veel plezier aan beleven: "Het is hartstikke leuk om samen van A tot Z een blad te maken. Je maakt je nuttig en je babbelt met Jan en alleman. We zijn laatst in de drukkerij van een echte krant wezen kijken. Daar hebben we onze ogen uitgekeken."

Over het uiterlijk van de eigen krant: "Het ziet er verzorgd uit. Nee, het is geen super professioneel blad met driekleurendruk en foto's. Dat hoeft ook niet. Zo zie je tenminste gelijk dat het ons blad is en geen reclame."

De wet van de olifant

Het opbouwen van ouderennetwerken vereist samenwerking. Samenwerking vergroot natuurlijk het bereik van de methode in de buurt. Hoe meer schouders eronder, des te meer ouderennetwerken en groter de impact. Maar het leidmotief achter samenwerken is in dit geval een ander. Er is namelijk meer nodig dan een opbouwwerkertje om überhaupt een antwoord op het groeiend isolement van ouderen te kunnen geven en de genoemde bijprodukten van de ouderennetwerken te realiseren.

1. Formule

Door samen te werken met de bewonersorganisatie (i.c. de werkgroep ouderen), het buurthuiswerk en het dienstencentrum genereerde het opbouwwerk voldoende voorwaarden voor het project: kennis en kunde rond de doelgroep, know-how voor het organiseren van activiteiten, faciliteiten, via-via contacten met andere instellingen en een flinke 'kaartenbak' van mogelijk aan-spreekbare ouderen in de buurt. De samenwerking voer en vaart nog steeds onder de vlag van het lokale welzijnsoverleg. De dagelijkse verantwoordelijkheid is echter gedelegeerd aan een team van professionals, afkomstig uit de genoemde welzijnsinstellingen. Dit team kreeg de beschikking over aanvullende faciliteiten in de vorm van een projectmedewerkster en een werkbudget. Het team vindt in de werkgroep ouderen een kritische tegenhanger, ter bevordering van een optimale afstemming van de aanpak op de doelgroep ouderen.

Het opbouwwerk hanteerde 'De Wet van de Olifant' bij het ontwikkelen van deze formule. Deze wet leert dat je een olifant overall naar toe kunt krij-

gen, mits hij dat zelf maar wil, met de haastige kanttekening dat elke gelijkenis tussen organisaties in Oud-Mathenesse en een olifant natuurlijk op louter toeval berust.

2. Olifant en de zandbak

De wet van de olifant bestaat niet voor niets. Het vervelende met een nieuw idee of initiatief is meestal dat het enthousiasme van de 'uitvinder' niet vanzelfsprekend overgenomen wordt door de anderen die voor de uitvoering nodig zijn. Een idee, hoe goed ook, loopt daardoor het risico vast te lopen in een zandbak gevuld met aarzelingen en bezwaren. Ook in Oud-Mathenesse moest rekening gehouden worden met dit natuurverschijnsel met bijbehorende zandbak. Extra structureel gemeenschapsgeld om zo moeiteloos aan de benodigde faciliteiten voor het opbouwen van ouderennetwerken te komen, was geen reële optie. Deze faciliteiten moesten dus 'af' van het schaarse wijkwelzijnsbudget, oftewel binnen de bestaande middelen en mogelijkheden van de instellingen gevonden worden. Een flinke zandbak verrees dan ook aan de horizon. Reeds bestaande werkdruk, personeelsproblemen, andere prioriteiten, sterke tradities en de situatie van 'we zitten al zo krap' zouden, zo was de verwachting, de benodigde samenwerking in de weg staan.

Het opbouwwerk koos er voor om de olifant niet door deze zandbak te leiden, maar er omheen. Het bestaande werk van de organisaties werd dan ook met rust gelaten. Discussies over elkaar beleid, laat staan 'conflicten' daarover, werden vermeden. Die hadden trouwens toch nooit veel opgeleverd. De strategie om de netwerk-aan-

pak onder te brengen in het welzijnswerk en de bewonersorganisatie ging daarom met een grote boog om dit alles heen. Achteraf is deze strategie in vier stappen uiteen te rafelen.

3. De vier stappen

1

Maken van een startbaan voor de netwerk-aanpak bij de organisaties.

Methode: De opbouwwerker problematiseerde het sociaal isolement waardoor welzijnsinstellingen en werkgroep ouderen de noodzaak van een initiatief onderkenden. Eenmalige middelen werden daartoe bij elkaar geschaapt

2

Verlagen van de drempel voor een gezamenlijke start.

Methode: Het opbouwwerk zet een aantrekkelijk voorbeeld neer in de vorm van de eerste ouderenmiddag nieuwe stijl. In het kielzog daarvan wordt het voorstel gelanceerd om één jaar met het opbouwen van ouderennetwerken te experimenteren. Het begrip 'experiment', de extra faciliteiten (zie kadertje) en de al genoemde samenwerkingsformule zorgden ervoor dat iedereen mee wilde doen.

3

Het zichtbaar maken van het elan ('Een nieuw zonnetje') van de ouderennetwerken en zorgen dat de gezamenlijke aanpak vanzelfsprekend wordt.

Methode: De opbouwwerker 'jaagt' als projectleider het opbouwen van ouderennetwerken aan, stimuleert open en

Ouderenniddagen

interview

Twee mensen, één overtuiging. Bert van der Valk (80, gehuwd) vindt dat leeftijd er niets toe doet. Je moet altijd een zinvolle bijdrage leveren aan de samenleving. Dat is je taak. En daarom is hij actief in kerk en wijk. Wies Eykenboom (69, weduwe) vindt weliswaar geen inspiratie in het christelijk geloof, maar ook zij is er heilig van overtuigd dat je rol niet is uitgespeeld als je 60, 70 of 80 bent. Beiden ijveren als leden van de Werkgroep Oudereren al jaren om, zoals Bert dat noemt, 'witte plekken in de wijk weg te werken'. Maar de laatste tijd staat ook het groeiend isolement van ouderen op hun agenda.

Wies: "Meer ouderenwoningen en voorzieningen zijn belangrijk in dit vergeten wijkje van Rotterdam. Maar het schiet niet op als ondertussen ouderen vereenzamen, bang of angstig worden." Bert is het met haar eens maar ziet zichzelf niet jeu de boulend in een ouderennetwerk zitten. "Dat ligt mij niet. Dat moet je ook niet aan mij vragen. Ik hou van plannen maken en organiseren. Dat is het steentje dat ik kan bijdragen om ouderen met elkaar in contact te brengen, hen te stimuleren om actief te blijven."

Wies ("ik ben ook bij de Vrolijke Noten") en Bert zijn samen ook betrokken bij de organisatie van de ouderenniddagen. "De eerste keer was op 19 september 1990", weet Wies nog. "Toen zaten er 150 ouderen in een grote roodwitte feesttent in het wijkparkje. Ze genoten van de koffie met gebak en van het Hillegersbergs' Vaudeville Orkest." Bert vervolgt: "De opbouwwerker droeg voor die gelegenheid een jacquet met een mooie strik. Hij presenteerde tussen de Weense walsen door een programma over ouderen en sociale vernieuwing. Maar dat was snel afgelopen, hij wist ook niet wat sociale vernieuwing was. Toen kwam de uitslag van een opinie-onderzoek aan de orde. Oudereren vonden dat ze

minder moesten moppen en meer zelf moesten doen. Direct werden als goede voorbeeld veertig ouderen met een bos bloemen gehuldigd. Dat waren stille werkers die mee-helpen om de woonomgeving op orde te houden. En het startschot klonk voor een jeu de boules toernooi en de Omroeper. Iedereen vond het een fantastische ochtend."

Ouderenniddagen vinden gemiddeld één keer per kwartaal plaats. De opkomst varieert van 100 tot 175 ouderen. Wies: "Een tijd terug hadden we als thema zorg. Toen ging het mis. We moesten twintig, dertig ouderen naar huis sturen omdat de zaal, het was de grootste in de wijk, overvol zat. Dat is een naar incident geweest bij de deur. We hebben besloten dat ouderen voortaan moeten reserveren als we denken dat het erg druk wordt."

De middagen worden via de Omroeper en een daaraan vastgeniete uitnodiging aangekondigd. Telkens worden de middagen opgehangen aan een thema zoals wonen, stadsvernieuwing, alarmering, hobby's en ook de ouderennetwerken zijn al een keer het onderwerp geweest. Bert: "Meestal wordt het onderwerp in samenspraak met de werkgroep ouderen en de beroepskrachten bepaald, en werken wij het uit." Oudereren en hun verhaal staan centraal op de ouderenniddagen. Opinie-onderzoeken, besprekking in netwerken en/of het verzamelen van verhalen van ouderen zijn dan ook belangrijke stappen in de voorbereiding van de middag en in het opwekken van de belangstelling in de buurt. De middagen leveren soms belangrijke uitspraken op, bijvoorbeeld dat er meer ruimte moet komen voor niet-urgente ouderen in het toewijzigingsbeleid voor de 55-plus flats. Maar altijd worden de middagen toegespitst naar de lancering van nieuwe ouderennetwerken die met het thema te maken hebben. "Je kunt over elk onderwerp uren discussiëren, maar het gaat erom dat ouderen zelf iets gaan ondernemen. Wij

collegiale samenwerking tussen welzijnsinstellingen en beschermt het experiment.

4

Implementatie van de aanpak pas aan de orde stellen en regelen als stap 3 geslaagd is.

Methode: Ouderennetwerken werden binnen een jaar een succesnummer. De samenwerkingsformule in het experiment werd dus gehandhaafd en de benodigde aanvullende faciliteiten werden soepel, via een tussentijdse herschikking in het welzijnsbudget, voor tenminste drie jaar geregeld.

4. De olifant en het nieuwe zonnetje

De strategie gokte natuurlijk op het slagen van de derde stap. Een nieuw zonnetje doet immers aarzelingen en bezwaren als sneeuw wegsmelten. En bovendien wijst het de weg hoe je de aanpak goed kunt inbedden.

De strategie slaagde, hoewel niet vlekkeloos. Zo moest de opbouwwerker af en toe tot een lager tempo gemaand worden. Teveel aanjagen om zo snel

mogelijk het 'point of no return' te bereiken, gaf het experiment soms een te onrustig karakter. Een moeilijker te beantwoorden probleem was de werkgroep ouderen. In tegenstelling tot de welzijnsinstellingen kon de nieuwe aanpak bij haar niet zo makkelijk ingebet worden, zie het interview 'De nuttige tegenhanger'.

Tenslotte vonden er tijdens het experiment enkele botsingen plaats tussen sommige ouderen en professionals. Van de daaraan ten grondslag liggende methodische problemen kon veel geleerd worden, maar ze konden helaas niet weggepoetst worden met 'foutje? bedankt!'. In de bijlage komen deze problemen aan de orde, in zeer algemene zin.

Al met al liep de olifant zeer enthousiast om de zandbak heen naar het nieuwe zonnetje toe. Onlangs meldde een beroepskracht uit Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp dat 'de aanpak inmiddels zoveel positieve energie vrijmaakt bij de ouderen en de beroepskrachten dat het project nu haast eindeloos lijkt te kunnen groeien'.■

Ouderennetwerken en extra faciliteiten

De aanvullende faciliteiten van het professionele team bestaan uit een werkbudget en een projectmedewerkster.

- Werkbudget

Het extra werkbudget bedraagt circa 8.000 gulden en is afkomstig uit reguliere potjes in het wijkwelzijnsplan zoals de Initiatievensubsidie en Sociaal Cultureel Werk voor Ouderen.

- Projectmedewerkster

De 24 uur voor de projectmedewerkster werden tijdens het experiment verkregen door een stapeling van de volgende gelden:

- eenmalige subsidie voor sociale vernieuwing (1990),
- kapitalisering van vacaturegelden bij het Dienstencentrum en
- benutten van de KRA (Kaderregeling arbeidsinpassing).

Na het experiment werden deze 24 uur verkregen door een tussentijdse herschikking van het dienstencentrum naar het Rio ten behoeve van het ouderenproject. Het werkbudget wordt uitgekeerd aan de bewonersorganisatie die ook de boekhouding verzorgt. De projectmedewerkster vindt haar rechtspositie bij het Rio en heeft de wijkwinkel als werkplek.

Ouderenniddagen

interview (vervolg)

geven met de ouderenniddag telkens een duwtje", aldus Bert. Om die reden wordt ook het goede voorbeeld vaker van stal gehaald. "We hebben eens allerlei manieren besproken hoe je problemen op de trap kunt aanpakken. Ouderen die met hun buren gingen overleggen en samenwerken, hebben we toen in het zonnetje gezet." Wies onderbreekt Bert: "Maar elkaar ontmoeten staat voorop. We zorgen altijd dat het heel gezellig en sfeervol is. Soms organiseren we een lunch vooraf. Dan zitten we met honderd of meer mensen te eten en te babbelen. Op zo'n middag kom je elkaar weer eens tegen en je maakt nieuwe contacten." Ze gaat verder: "Er zijn ook altijd aantrekkelijke optredens. We hebben een keer een koor uit Schiebroek gehad. Daar stond de zaal van op z'n kop. En zo'n onderwerp moet natuurlijk leuk behandeld worden. Geen uitleggerij. Hoe langer dat duurt, hoe minder mensen ervan snappen. Kijk, de opbouwwerker doet soms Willem Duys na. Dan zit hij op het podium achter een kom goudvissen met ouderen te praten. Korte en krachtige gesprekjes en het is leuk is om naar te kijken. En na afloop krijgt iemand ook nog die goudvissen." Bert: "Ik vind veel bevrediging in het organiseren van zo'n middag. Het gaat om belangrijke onderwerpen en het is leuk om daar met onze voorbereidingsgroep aan te werken. Je bouwt samen een heel programma op. En je maakt een draaiboek. Elke keer bespreken we uitvoerig na. Alle punten die voortaan beter moeten, schrijven we dan op."

Rijker door samenwerking

interview

Maria Bijland (43, coördinator buurthuiswerk) en Henk Clasquin (39, functionaris dienstencentrum) maken deel uit van het professionele team voor de ouderennetwerken. Zij werden rijker door deze samenwerking.

Zo bood het ouderenproject aan Maria de kans om het vizier van het sociaal-cultureel werk op de wijk gericht te krijgen. "Ons programma werd gepland op basis van verworven rechten van groepen gebruikers en vrijwilligers. Jarenlang werd dan ook hetzelfde aanbod geproduceerd en het beetje middelen dat er was, werd daarvoor opgeëist. Toen ik hier net was, dacht ik: 'shit, ik zit verkeerd'. Ik heb heel wat tijd gespendeerd om tot vernieuwing te komen. Maar binnenshuis kwam er nauwelijks beweging en extra middelen kreeg ik van de Gemeente niet losgepeuterd. Ook niet voor ouderen, die op papier een belangrijke doelgroep in ons beleid waren." Maria zocht uiteindelijk steun bij de andere instellingen in de wijk. "Die hadden natuurlijk een dijk van een negatieve beeldvorming over het buurthuiswerk, maar de opbouwwerker bood een opening met het ouderenproject en stimuleerde mij om deze kans aan te grijpen."

Kijk op de wijk

De samenwerking rond de ouderen lukte en lokte nieuwe

projecten uit. Door de extra inspanningen van de coördinator en enkele teamleden is er ook een nieuwe zonnetje voor het buurthuis gaan schijnen. Maria: "We programmeren nu meer op basis van de wijk, op vragen en ontwikkelingen. Dat is een verademing. Natuurlijk moet ik nog altijd rekening houden met oude rechten, maar het nieuwe werk en de samenwerking in de wijk geven nu vaker de doorslag. Ja, en iedereen moet natuurlijk eraan wennen dat je vaker op pad bent. Je werkt meer in de wijk en minder in het buurthuis." In het ouderenproject is het buurthuiswerk verantwoordelijk voor de ondersteuning van twee ouderennetwerken (Cultuur Eruit en Vrolijke Noot) en levert het een aandeel in de voorbereiding van de ouderenniddagen en de Omroeper. Maria: "Verder leveren we aan het project onze know how op het gebied van sociaal cultureel werk. Hoe je activiteiten kunt organiseren, wat er voor nodig is en waar je aan moet denken." Het meeste geniet Maria van de zichtbare veranderingen die het project teweegbrengt, zoals de nieuwjaarsreceptie. "Die was meestal nogal saai, steeds dezelfde gezichten. De laatste keer stroomde de zaal echter vol met al die ouderen die we door het project hebben leren kennen. Dan denk ik: 'We zitten op de goede koers met het ouderenproject en met het buurthuis.'"

Spankracht

Voor Henk Clasquin is een netwerk niets nieuws onder de zon: "Het begrip heeft onder de naam 'sociaal verband' of

De nuttige tegenhanger

interview

Ingrid van Gijzel (29, opvolgster van de vertrokken opbouwwerker in het ouderenproject) piekert veel over de werkgroep ouderen. Binnen het wijkteam heeft zij de taak de werkgroep, die zijn oorsprong in het belangengericht opbouwwerk vond, het nieuwe tijdperk van de ouderennetwerken binnen te looden.

Leuk maar niet echt belangrijk

"De meeste leden nemen vanaf het eerste uur aan deel aan de netwerken", aldus Ingrid. "Je ziet ze genieten en er allerlei steentjes aan bijdragen. Maar als werkgroep vonden ze in het begin de netwerkjes maar schril afsteken tegen de glamour van belangengerichte acties. Die vielen op, want je werkte toe naar duidelijke en grote resultaten. De procesmatige aanpak met de kleine ouderennetwerken kon daar niet aan tippen. Leuk, gezellig...dat wel, maar de agenda van de werkgroep moest toch echt met zwaardere zaken gevuld worden".

Volgens Ingrid veranderde deze houding pas toen de aantrekkingskracht van de ouderennetwerken zichtbaar werd. "De ouderenniddagen speelden daarbij een grote rol, ook al omdat bleek dat je ontmoeting en belangrijke thema's kon

mixen. Enkele werkgroepleden zijn ook actief geworden in de organisatie van die middagen."

Waarom eigenlijk?

Terwijl het elan van de ouderennetwerken groeide en het experiment voor de werkgroep interessanter werd, raakte ondertussen de actie-agenda van de werkgroep leeg. Ingrid: "De ouderenflat aan de Schoenerplaats, belangrijk voor de herhuisvesting, werd opgeleverd. Er kon een punt gezet worden achter het aandeel van de werkgroep om de stadsvernieuwing in Oud-Mathenesse eindelijk van start te laten gaan. Ja...en de opbouwwerker gaf dit keer geen nieuwe impuls om de traditie van belangenbehartiging en vertegenwoordiging in ere te houden. Hij was druk aan het netwerken."

Ze vervolgt: "De werkgroep ouderen begon te tobben met zijn positie. Een lege agenda aan de ene kant en aan de andere kant geen duidelijke rol in de nieuwe aanpak. Daar zocht het team zelf ook nog naar en verzeilde daardoor met de werkgroep in allerlei discussies. Bestuur, platform en tenslotte steungroep...het werd er per dag verwarrender op." Een centrale regie, zoals de werkgroep ouderen die in de belangenbehartiging had, bleek in de praktijk niet te meer rijmen met de decentrale netwerken waarin deelnemers bij voorkeur naar eigen inzichten handelden en alles zelf regel-

'mantel' altijd al een grote rol gespeeld in de hulpverlening aan ouderen. Als factor in het voorkomen, ontstaan, signaleren en oplossen van problemen." Wel nieuw en waardevol vindt hij de doelbewuste organisatie van ouderennetwerken, nu de traditionele verbanden in Oud-Mathenesse aan het slijten zijn en de hulpvraag daardoor omgekeerd evenredig groeit. Henk: "Ouderen kunnen steeds minder terugvallen op een netwerk van betekenis en raken geïsoleerd. Dat leidt ertoe dat ze vaker en sneller bij het dienstencentrum aankloppen voor hulp. Voor elk probleem, ja hoe klein ook, moet de verzorgingsmaatschappij uitkomst bieden. Maar vaak is die oplossing niet direct voorradig, werkt ze averechts of betekent ze een overkill. De spankracht en bereidheid om zelf een bijdrage te leveren aan de oplossing zijn bij ouderen in een isolement veel kleiner dan bij ouderen die nog een goed netwerk om zich heen hebben. Die bezitten niet alleen meer aanknopingspunten, maar zijn ook opener. Ze gaan makkelijker ergens op af en zijn meer bereid tot samenwerking om iets op te lossen. De ouderennetwerken activeren die opstelling weer en zijn daarom voor de hulpverlening belangrijk."

Zo willen we het graag hebben

Als voorbeeld noemt Henk het Robbeneiland. "Door hun verhuizing uit de hechte gemeenschap van het Witte Dorp raakten ouderen hun vertrouwde netwerken kwijt. Meteen ontstonden er allerlei problemen en het grootste probleem was

het onvermogen om tot gezamenlijke initiatieven te komen om het tij te keren. Die spankracht komt nu terug, nu er een ouderennetwerk is."

Voor het dienstencentrum kunnen ouderennetwerken een belangrijke rol spelen als signaleeringssysteem. "Problemen worden niet alleen gesignaleerd, maar vooral op tijd", weet Henk. "Dan word je minder geconfronteerd met ouderen die al aan de grond zitten en die een compleet nieuw leven nodig hebben."

Het dienstencentrum voorziet het project van kennis en kunde over 'ouderen en hun sector', biedt toegang tot het circuit van hulpverleners, ondersteunt de telefooncirkel en levert een aandeel aan De Omroeper en ouderenmiddagen. Onderlangs werd 24 uur van het centrum 'afgesnoep' en herschikt naar het Rio ten behoeve van het project. Henk heeft daar geen moeite mee. "Het geld voor deze uren zat vanwege personeelsperikelen toch al gedeeltelijk in het experiment en was oorspronkelijk bedoeld voor het ondersteunen van belangenbehartiging van ouderen. Het is 'geoormerkt' en wordt nu alleen anders ingezet voor ouderen. Het project stimuleert de samenwerking rond ouderenproblemen en leidt tot meer netwerken. Zo willen we het graag hebben als dienstencentrum. Overigens ging het om een deal. Wij zijn nu een balie-medewerkster rijker die ons veel tijdrovende klusjes uit handen neemt."

den. Het lokte verwarring en discussies uit over onderlinge posities. Het ombouwen van de werkgroep tot een platform scoorde vervolgens hoog, maar werd bij nader inzien niet uitgetest. Het zou belastend (vertegenwoordigers, terugkoppelen, extra bijeenkomsten) zijn voor de 'vrolijke' netwerken en in de onderlinge contacten en uitwisseling van informatie was door de Omroeper en de ouderenmiddagen al op een prettige wijze voorzien. Uiteindelijk stapte het team af van het structuurdenken met toppen en centra en keek de zaak meer pragmatisch. Ingrid: "De werkgroep hoort bij de traditie van belanggericht opbouwwerk. Tja....waar heb je dan nog een werkgroep ouderen voor nodig"?

Zeer gezond

Ze weet gelukkig zelf het antwoord op de vraag: "Er zitten nogal wat ouderen in de werkgroep met kennis, ervaring en veel contacten in de buurt. Bij de discussies over ouderennetwerken kwamen er altijd nuttige tips, goede ideeën en zinvolle kritiek naar boven. De werkgroep bleek een goede praatpaal en een kritische tegenhanger te zijn van het wijkteam. Dat is zeer gezond en het leidde tot een betere afstemming van de aanpak op ouderen, de doelgroep. Deze rol hebben we vastgelegd en we werken ernaar. Ingrid, die de werkgroep daarom liever steungroep noemt, vult aan: "De werkgroep is aangesloten bij de onafhankelijke bewo-

nersorganisatie. Zo'n positie past het beste bij de huidige rol. Over haar zorg om de werkgroep aan een nieuwe positie te helpen, zegt ze: "Je moet zuinig zijn op wat je hebt. Zo'n ouderenkader ligt nu eenmaal niet voor het oprapen in de buurt. Daarom is het de moeite waard om te investeren in de omslag van traditionele belangenbehartiger en vertegenwoordiger naar steungroep in de netwerk-aanpak."

Slotopmerkingen

Het opbouwen van ouderennetwerken is een eenvoudige en effectieve methode gebleken om het opkomend sociaal isolement van ouderen tegen te gaan. In twee jaar tijd ontstonden in Oud-Mathenesse negen ouderennetwerken waaraan in totaal zo'n 300 ouderen (zie tabel) deelnemen. En inmiddels zijn er al weer nieuwe netwerken gelanceerd, met een gemiddelde van één tot twee per kwartaal. De sfeer rond het werken met ouderen is onmiskenbaar verbeterd en het project heeft een uitstekende naam in de buurt.

Instellingen op hun beurt hebben dankzij de ouderennetwerken een uitgebreid netwerk aan positieve contacten met ouderen kunnen opbouwen. Dit netwerk maakt zich op allerlei manie-

ren verdienstelijk om de woon- en leefsituatie van ouderen verder te verbeteren. Zo biedt het aan het opbouwwerk de mogelijkheid ouderen beter aan te spreken om zelf ook hun handen uit de mouwen te steken om belangen en problemen aan te pakken.

Inmiddels heeft de samenwerkingsformule (team met aanvullende faciliteiten onder verantwoordelijkheid van het welzijnsoverleg) in andere projecten navolging gekregen. Blijkbaar zijn de instellingen ook meer van hun 'eilandjes' afgestapt, niet zelden tot grote tevredenheid van bewoners. Geluiden als 'zo goed is het nog nooit gegaan' worden regelmatig gehoord en zijn zeer belangrijk in het kleine Oud-Mathenesse waar je gemakkelijk tegen elkaar oploopt.

Duidelijk is dat de methode om ouderennetwerken op te bouwen nog niet 'rond' is. Zo moet bijvoorbeeld de positie van de werkgroep ouderen nog verder geregeld worden, overeenkomstig de opmerking in één van de interviews dat zulke kaders niet voor het oprapen liggen in de buurt. Verder blijkt de aanpak zwaar geïsoleerde ouderen nauwelijks te bereiken. Of deze methode toch een rol kan spelen en hoe, is dan ook onduidelijk. In elk geval vraagt het om betrokkenheid van andere organisaties zoals zorginstellingen, kerken en aanverwant vrijwilligerswerk bij de netwerk-aanpak. Die komen meestal nog wel over de vloer en kunnen wellicht een rol spelen in de toeleiding en aangeven aan welke eisen netwerken moeten voldoen om voor deze ouderen van betekenis te zijn.

Participatie en ondersteuning ouderennetwerken

(Stand februari 1993)

Actief : intensieve deelname of inzet; **Minder** : minder intensieve deelname of inzet

OUDERENNETWERKEN	ACTIEF	MINDER
1.Omroeper	redactie 6 + produktie & bezorging 18	abonnees 750
2.Ouderennmiddagen	werkgroep 9	deelnemers (gem.) 146
3.Jeu de Boulesclub	spelers 21	
4.Cultureel Eruit	werkgroep 13	
5.Telefooncirkel	vrijwilligers 6 + deelnemers 15	deelnemers (gem.) 45
6.Robbeneiland	voorbereidingsgroep 5	
7.Schoenerplaats	voorbereidingsgroep 9	
8.VrolijkeNoot	Lijsterbessen 24	
9.TippersWoonomgeving	tippers 18 + werkgroep 4	
TOTAAL	148	deelnemers (gem.) 60

Opmerkingen:

- 148 Personen nemen in actieve zin deel aan de ouderennetwerken. Als dubbels geschrapt worden, gaat het om 124 ouderen.
- Circa 70% van deze actieve menen regelmatig de ouderennmiddagen.
- Circa 65% van deze ouderen is actief geworden door de combinatie Omroeper/ouderenniddag.
- De 'minder' actieve participatie (exclusief de Omroeper) is niet zo precies bijgehouden, maar wordt geschat op circa 175 (dubbel actief is enkel geteld).
- In totaal (actief en 'minder' actief) zijn er circa 300 ouderen bij het project betrokken, oftewel 16% van het aantal 55-plussers in de wijk.
- Rond de 750 ouderenhuishoudens ontvangen op naam en adres de Omroeper. Dit is ruim 40% van het totale aantal huishoudens boven de 55-plus.

Ook de ondersteuning van ouderennetwerken moet verder uitgewerkt worden. Een belangrijk thema is dan de professionele bemoeienis. Het arbeidsintensieve karakter van het procesmatig werken (zie bijlage, interview 'Stapjes en nog meer stapjes') valt op. Voorop staat dat de professionele bijdrage gericht is om ouderen te activeren (de boodschap van deze brochure) en afhankelijkheid juist te verminderen. In verhouding tot andere werkwijzen zitten ouderennetwerken snel aan de goede kant. Zo vergen simpele kwesties in het wijkbeheer soms meer arbeid dan de oprichting van een swingend ouderennetwerk. Niettemin is de vraag aan de orde of het methodisch anders kan. Of is dit gewoon de consequentie wanneer je de vanzelfsprekendheid van vroeger nu moet organiseren?■

Toetje

Project ouderennetwerken in Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp

Het idee om ouderennetwerken op te bouwen, werd in Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp uitgewerkt tot een doorlopend project dat vooral in de praktijk zijn verdere vorm moe(s)t krijgen. Centraal in dit project staan de afzonderlijke ouderennetwerken. Daaromheen is een kleine infrastructuur opgebouwd, bestaande uit drie onderdelen:

- **Algemene activiteiten**

De Omroeper (mededelingenblad) en ouderennmiddagen (ontmoeting rond thema's) zijn algemene activiteiten die regelmatig de ouderennetwerken aan elkaar koppelen en zo hun effecten versterken. Deze activiteiten worden overigens ook verzorgd door ouderennetwerken.

- **Team van professionals**

Een team van professionals, afkomstig uit verschillende instellingen en onder regie van het welzijnsoverleg (beleidskader rond het wijkwelzijn), zorgt voor het opbouwen en ondersteunen van de ouderennetwerken.

- **Werkgroep ouderen**

De werkgroep ouderen (ouderenkauder) fungeert als steungroep met als doel een optimale afstemming van de aanpak op de doelgroep ouderen en hun leefwereld.

1. Aandachtspunten ouderennetwerken

Bij het opbouwen van ouderennetwerken spelen de volgende aandachtspunten een rol:

- **Schakering**

Er wordt een schakering van ouderennetwerken op verschillende terreinen (wonen, woonomgeving, zorg, recrea-

tie, informatie, e.d.) nagestreefd om rekening te houden met uiteenlopende wensen/voorkeuren en om zoveel mogelijk ouderen te bereiken.

- **Vlekkeloze start**

Ideeën voor netwerken die tot concurrentie, controversen, oude koeien uit de sloot of ander gekeuvel leiden, worden gemeden. Een netwerk moet een onbesproken, vlekkeloze en wervende start hebben.

- **Op zichzelf**

Een netwerk staat op zichzelf. Het is geen activiteit van een instelling of onderdeel van overkoepelende concepten of hiërarchische structuren. Iets anders is dat samenwerking met en deelname aan andere activiteiten sterk gestimuleerd wordt.

- **Kleinschalig**

Ouderennetwerken worden bij voorkeur kleinschalig gehouden om zo doende de ontwikkeling van contacten en het procesmatig werken meer kans te geven.

- **Informeel**

Ouderennetwerken moeten los-vaste verbanden van ouderen zijn en blijven met een informeel karakter. Dat komt openheid en eigenheid ten goede. Verenigingen, lidmaatschappen en besturen worden buiten de deur gehouden omdat zij drempels opwerpen, belastend zijn en formeel ('vreemd') gedrag uitlokken.

- **Openheid**

Er mogen geen belemmeringen of drempels tot deelname of selecterende mechanismen aanwezig zijn in een netwerk. Een netwerk moet 'open' en

uitnodigend zijn. Regels, prijs, plaats, fysieke eisen, cultuur en beeldvorming worden daarop regelmatig gescreend en zonodig aangepast.

- **Eenvoudig en op maat**

Ten behoeve van het procesmatig werken wordt de benodigde organisatie en de uit te voeren taken in ouderennetwerk eenvoudig en op maat gehouden en vooraf in kaart gebracht. Op ouderen wordt een beroep gedaan om hun aanwezige kwaliteiten (kennis, vaardigheden en vermogens) in te zetten en/of om tijdens de uitvoering van taken geschoold/getraind te worden. Bij elk netwerk hoort zowel individuele als collectieve begeleiding van ouderen.

- **Leiderschap**

Het ontwikkelen van informeel leiderschap krijgt grote aandacht. Elk netwerk moet als het even kan minstens één zo'n leider hebben die begrijpt wat het doel is en problemen kan aanpakken. Een vacuüm of matig leiderschap leidt tot uitholling van een ouderennetwerk, incidenten of vergroot de afhankelijkheid van beroepskrachten.

- **Wandering around**

Professionals onderhouden een regelmatige contact met een netwerk. Dat contact is gebaseerd op het principe van 'wandering around' door de professionals. Ze laten regelmatig hun gezicht zien, gaan of doen mee om zo bekendheid en aanspreekbaarheid over en weer te vergroten. Beoogd wordt een nabije en natuurlijke, dus niet geforceerde communicatie in 'eigen' taal die gericht is op:

- de stand van zaken in het netwerk,

- deelname aan andere activiteiten/projecten en
- het mogelijk maken van de zogenaamde bijprodukten van ouderennetwerken (informatie-systeem, betere aanspreekbaarheid, lopend vuurtje, e.d.).

2. Omroeper en ouderenmiddagen

De Omroeper (mededelingenblad) en de openbare ouderenmiddagen (ontmoeting rond thema's) zijn algemene activiteiten die voor een organisatorisch verband tussen de afzonderlijke netwerken zorgen. Circa eenmaal per kwartaal verschijnt de Omroeper en daarin wordt ook de ouderenmiddag van dat kwartaal aangekondigd. De Omroeper en ouderenmiddagen vervullen de volgende functies:

• Koppelen

Ze zorgen voor informatie-uitwisseling tussen de netwerken en onderlinge ontmoeting en vergroten daardoor het effect van de aanpak op de betrokken ouderen.

• Gezicht

Beide activiteiten geven de ouderennetwerken een gezicht in de buurt en moeten het elan van de aanpak op een wervende wijze verspreiden.

• Collectief aanspreken

Ze doen dienst om de opgebouwde contacten collectief en georganiseerde dan 'wandering around' aan te spreken op onderwerpen rond de woon- en leefsituatie. Dit kan leiden tot belangrijke belevingsinformatie, uit-spraken en nieuwe initiatieven.

• Lanceerbasis nieuwe netwerken

De thema's van de ouderenmiddagen worden meestal toegespitst naar een of meerdere nieuwe initiatieven die vervolgens met verve gelanceerd worden.

Aparte ouderennetwerken dragen zorgen voor de Omroeper en de ouderenmiddagen.

3. Team van professionals

De ondersteuning van ouderennetwerken en de verdere ontwikkeling van de aanpak is een samenwerkingsproject

van bewonersorganisatie en welzijnsinstellingen onder de paraplu van het welzijnsoverleg.

De dagelijkse verantwoordelijkheid is gedetacheerd aan een team van professionals. In het team zitten opbouwwerker (leiding), dienstencentrumwerker, coördinator buurthuiswerk en een projectmedewerkster voor assistentie in het uitvoerend werk. Met het oog op de continuïteit is zekerheidshalve voor elk netwerk een instelling formeel verantwoordelijk. Elke instelling is verantwoordelijk voor de netwerken die zich op haar werkterrein bevinden.

Het team heeft de volgende taken/aandachtspunten:

• Ondersteuning netwerken

Deze is, zoals bekend, procesmatig van aard. Daarnaast wordt er facilitaire ondersteuning (gebouw, kleine bijdragen in kosten en rechtspositie) geboden en hand- en spandiensten verricht.

• Voortgang en consultatie

Het bespreken van de algehele voortgang en bieden van consultatie bij problemen in de ondersteuning.

• Ontwikkeling

Het verder ontwikkelen van de netwerkaanpak.

• Aanvullende faciliteiten

Het beheren en verantwoorden van de extra faciliteiten voor de ouderennetwerken: werkbudget en projectmedewerkster.

• Bijprodukten

Via 'wandering around' en door de netwerken te koppelen (Omroeper en ouderennetwerken) zorgen dat de bijprodukten (lage drempels, informatie, signalering en aanspreekbaarheid) optimaal benut worden.

• Beleidsvoorbereiding

Produktie van werkplannen en evaluaties en deze voor leggen aan de werkgroep ouderen (advies) en het welzijnsoverleg (besluitvorming).

4. Werkgroep ouderen

De werkgroep ouderen is aangesloten bij de bewonersorganisatie en fungeert als onafhankelijke steungroep van ouderen (ouderenkader) in het project. Ze streeft naar een goede afstemming van de aanpak op de doelgroep, de ouderen en bespreekt daartoe regelmatig met het team van professionals de voortgang. Instellingen en welzijnsoverleg erkennen deze rol en handelen ernaar. Zo adviseert de werkgroep aan het welzijnsoverleg over werkplannen en evaluaties.

De deelnemende ouderen zitten op persoonlijke titel in de werkgroep. De ondersteuning van de werkgroep is een taak van het opbouwwerk. De overgang van traditionele belangenhartiger en vertegenwoordiger naar ondersteuner van de netwerk-aanpak krijgt daarbij veel aandacht.■

Stapjes en nog meer stapjes

interview

Henk Clasquin (dienstencentrumwerk), Maria Bijland (buurthuiswerk) en Ingrid van Gijzel (opbouwwerkster en deskundige beheer) vertellen over hun groeiende werkervaringen met het stimuleren van contacten tussen ouderen en het procesmatig werken. Betty de Groot-Disco (42), die enige tijd geleden haar contract als projectmedewerkster beëindigde en inmiddels is opgevolgd, voegt zich bij dit trio.

Subtiele methode

"Het betrekken van ouderen bij de organisatie van de activiteiten in hun netwerken is een middel om belangrijke vaardigheden en een open houding op peil te houden. Zo wordt de kans om geïsoleerd te raken, verkleind," aldus Betty. Ze licht het procesmatige werken toe: "Veel ouderen hebben in het begin een afwachtende houding of weinig zelfvertrouwen. Je start met het achterhalen van hun interesses en kwaliteiten en probeert ze aan een geschikte plek of taak in het netwerk te helpen. Dan help je ze om een taak goed en zelfstandig uit te voeren en daarover met anderen te overleggen. En vervolgens stimuleer je dat ze ook initiatieven nemen en deelnemen aan andere activiteiten." Om de genoemde stappen te illustreren, haalt ze als voorbeeld een vrouw van in de zeventig aan die stilletjes op bijeenkomsten zat. "Ik ontdekte dat ze gedichten maakte en ooit weleens voordrachten hield. En zo raakte ze betrokken bij de organisatie van de ouderenmiddagen. Op twee middagen leidde zij de onderwerpen in door voor te dragen uit interviews met ouderen. Ze is los gekomen en zet nu zelf stappen. Laatst zag ze er zelfs geen been in om op het laatste moment iemand te vervangen en aan een volle zaal uit te leggen hoe de tippers voor de woonomgeving werken."

Van klein naar groot

De kans op pech onderweg is groot. "Bij leren hoort nu eenmaal fouten maken. Als er iets fout gaat, mag een taak of een plek niet direct overgenomen worden omdat de groep het resultaat heilig vindt. Dan mag je bij voorbeeld nooit meer naar een stencilmachine kijken, laat staan eraan komen. Samenwerken, is leren samen doen. Ook al kost dat, om het maar eens zo te zeggen, een reparatie aan een stencilmachine of een extra doos papier. Zo'n klimaat moet je bevorderen in de groep en je moet af en toe ruimte maken voor iemand als de spanning met de groep te groot wordt." Andere ongelukken komen ook voor. "Soms geven ouderen te hoog op van zichzelf en vallen ze later pijnlijk door de mand. Anderen voelen zich voor het blok gezet en haken radeloos af." Door schade en schande wijzer geworden zweert Betty bij kleine stapjes. Beter klein beginnen en groot worden dan andersom. Ze benadrukt ook een aangepast tempo en de noodzaak van herhaling. "Afspraken maken is één, doorvoeren is twee. Dat geldt voor jong en oud. Bij ouderen komt daar echter bij dat sommigen dovig of vergetachtig zijn en anderen moeite hebben met iets te overzien of het niet kunnen volgen als het te snel gaat. Je moet het tempo aanpassen, nog wat meer herhalen en dat betekent dat je de snelle types weer moet afremmen." Aldus Betty, die met het nodige groepswerk iedereen in de boot wil houden.

Investeren en erbij blijven

Eén van de beroepskrachten moppt: "Sommige ouderen kunnen verschrikkelijk halsstarrig zijn. Het moet zo en niet anders. En elke keer komen ze erop terug. Nou, daar word ik doodmoe van en het verziekt vaak de sfeer in de club." Maria Bijland ("ze zullen over ons ook wel mopperen") is blij

dat ze tegenwoordig meer op haar intuïtie durft te vertrouwen: "Als het om het opbouwen van leiderschap gaat of andere belangrijke taken, dan sla ik haantje-de-voorsten of close-minded people tegenwoordig over. Ik moet nu echt het gevoel hebben 'Ja, dat kan klikken', voordat ik de eerste stap zet om iemand aan zo'n positie te helpen. En, inderdaad, je moet investeren en erbij blijven totdat je ziet dat iemand de sfeer verbetert, openheid stimuleert en problemen verkleint en niet vergroot."

Ingrid van Gijzel is voorstander om de ondersteuning door afspraken zoveel mogelijk helder te houden. "Dat versterkt bij ouderen het gevoel dat ze ook de handen uit de mouwen moeten steken." Binnen de afspraken zou volgens haar ook een cursusaanbod kunnen passen. "In veel netwerken komen kasboekje bijhouden, uitnodigingen maken of een persbericht opstellen voor. Deze vaardigheden zou je ook met cursussen kunnen aanleren. Er wordt inmiddels al computerles gegeven aan ouderen van bestaande netwerken. Misschien kunnen we een volwaardige kursustak op poten zetten en er een nieuw netwerk van te maken: ouderen scholen ouderen."

Opbouw contacten

Henk Clasquin wijst erop dat veel van de beoogde effecten van het procesmatig werken ook spontaan kunnen ontstaan door het onderlinge contact. "De telefooncirkel geeft niet een veiliger gevoel door dat dagelijkse belletje, maar vooral door de combinatie met sociaal contact. Dat activeert ouderen ook. Aan dat contact wil ik alle ruimte geven." Betty is het met hem eens dat procesmatig werken en stimuleren van contacten elkaar natuurlijk niet voor de voeten lopen. Contact moet in haar visie natuurlijk alle ruimte krijgen, maar is niet iets dat aan toeval overgelaten moet worden. Zo wijst ze bij voorbeeld op de noodzaak van husselen. "Binnen de netwerken kunnen de onderlinge verhoudingen al gauw zijn gezet. Mensen die altijd en eeuwig met elkaar op-

trekken of naast elkaar gaan zitten. Bij 'Cultureel Eruit' spreken we met de vrijwilligers af dat ze proberen de deelnemers en zichzelf te mengen. En in alle netwerken proberen we ouderen naar de ouderenmiddagen te krijgen, om zo ook andere ouderen te ontmoeten. Dat moet je wel elke keer herhalen, maar daar heb ik het al over gehad." Maria houdt in dit verband een pleidooi om te waken over de 'openheid' van netwerken. "Elke groep loopt het risico om na verloop van tijd een besloten karakter te krijgen, dat nieuwe ouderen afstoot of in zekere zin uitsluit. Vaak gaat een groep daar uiteindelijk zelf aan ten onder. Je moet daar alert op zijn. Iedereen moet mee kunnen doen en voor een netwerk zijn nieuwe ouderen, nieuwe contacten leuk en zeer verfrissend."

Ze pleit er ook voor om kleine of grote conflicten in een netwerk niet te laten doorsudderden: "Dat verziekt de sfeer en de onderlinge verhoudingen. Als je ziet dat ze er zelf niet uitkomen, dan moet je niet aarzelen om in te grijpen en mee te helpen om samen orde op zaken te stellen. Terughoudendheid is je grondhouding om te voorkomen dat ouderen afhankelijk van je worden, maar dat moet je niet verwarren met toekijken of van de zijlijn af en toe wat roepen."

Verrekijker

Ingrid vindt dat de aanpak ook nog een ander beroep doet op je grondhouding als beroepsdeskundige: "Eén van de doelen van het project is een soepelere communicatie met ouderen. Dan zit je met een verrekijker te turen... nou, waar blijft die communicatie? Je bent gewend geraakt aan bewoners op spreekuren, aan de vergadertafel of andere formele communicatie. Ondertussen kletsen de Vrolijke Noters in de pauze over de buurt. Daar hoor je dus hun echte verhaal, kun je je ei kwijt, daar moet je dus wezen. Het project staat bol van zulke waardevolle contactmomenten. Je moet er wel oog voor krijgen en leren ze doelbewust te benutten. Gewoon wandering around."

Colofon

EEN NIEUW ZONNETJE

Ouderennetwerken in Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp.
Serie 'Opbouwwerk-in-uitvoering', nr. 5, 1993.

De serie 'Opbouwwerk-in-uitvoering' wordt uitgegeven door het Rio,
Rotterdams instituut bewonersondersteuning.

Kortenaerstraat 1
3012 VB Rotterdam
010-4110333

Tekst: Johan Janssens.

Assistantie: Aad van der Graaf

Eindredactie: Anne van Veenen

Met medewerking van: Bert van der Valk, Wies Eykenboom, Bep Mannesse,
Bep Hoogendoorn, Bob Petrus, Frans van den Oever, Dien van der Bosch,
Corrie Segerius, Janny Palmers, Doortje Stoppelenburg, Gé Wolfers,
Andries de Haan, Theo Okhuijzen, Joop Sweeris, Betty de Groot-Disco,
Henk Clasquin, Maria Bijland en Ingrid van Gijzel

Foto's: Joop Reyngoud (pag. 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 23, 27, 29 en voorzijde)
en foto-archief Bewonersorganisatie Oud-Mathenesse & Het Witte Dorp

Vormgeving en produktie: Erik Lindenburg

Druk: Rio-druk, Rotterdam

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG.

Janssens, Johan

Een nieuw zonnetje: ouderennetwerken in Oud-Mathenesse/Johan Janssens;
[eindred.: Anne van Veenen; foto's Joop Reyngoud].-Rotterdam: Rio, Rotterdams
instituut bewonersondersteuning. -III.- (Opbouwwerk in uitvoering; nr. 5)
ISBN 90-72674-03-0

Trefw.: sociale netwerken; Oud-Mathenesse (Rotterdam)/
ouderenzorg; Oud-Mathenesse (Rotterdam).

Copyright © 1993, Rio, Rotterdam

Een nieuw zonnetje. Veranderingen in de wijk en daarbuiten brengen veel ouderen in de Rotterdamse wijk Oud Mathenesse in een sociaal isolement. Er zijn veel verhuisbewegingen, sociale verbanden van vroeger vallen weg en verenigingen houden op te bestaan.

Het opbouwwerk had geen antwoord op deze ontwikkeling. In tegendeel, een aantal initiatieven van opbouwwerk en bewonersorganisatie bleek de onvrede zelfs te versterken. Acties voor stadsvernieuwing en voorzieningen mobiliseerden ook de afweer tegen nieuwkomers. Initiatieven om de wijk schoon, heel en veilig te maken leidden tot extra sloten op de deur. De angst nam toe en mensen begonnen zich af te sluiten van de buitenwereld.

Het opbouwwerk gooide het roer om. Samen met sociaal-cultureel werk en het ouderenwerk werd een aanpak ontwikkeld om het isolement van ouderen tegen te gaan. Daarbij werd een ongebruikelijke werkwijze gehanteerd: er werd gestart met een jeu-de-boules club, een zangkoor, uitstapjes naar het theater e.a. Activiteiten die leuk zijn, een uitdaging vormen en leiden tot sociale relaties. Rond deze activiteiten worden netwerken van ouderen ontwikkeld die in de plaats komen van de sociale verbanden van weleer. Bijkomend effect is een enthousiast en ondernemend netwerk in de buurt dat zich ook weer laat aanspreken op problemen in de woon- en leefsituatie.

De nieuwe netwerken houden zichzelf in stand, maar ze zijn het produkt van professionele bemoeienis. De vanzelfsprekendheden van vroeger worden nu georganiseerd.

Johan Janssens (37) werkte ruim tien jaar als opbouwwerker in de Rotterdamse wijken Oud Mathenesse & Het Witte Dorp. Hij is momenteel projectleider van 'Ons Plein', een manifestatie die beoogt om op Opzoomerdag 1994 van 30 pleinen in de stad centra van communicatie en ontmoeting te maken.

Hij publiceerde eerder 'De Omkering; georganiseerde sociale veiligheid in Oud Mathenesse' (Rio, 1989).

Opbouwwerk-in-uitvoering nr. 5

Opbouwwerk-in-uitvoering is een reeks praktijkbeschrijvingen met als motto: hoe zet je als opbouwwerker een probleem om in een georganiseerd initiatief.

Redactie: Anne van Veenen

Een uitgave van het Rio,

Rotterdams instituut bewonersondersteuning.

